

Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı

"okumak her çocuğun hakkıdır"

Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

<i>Giriş: Çocuk Hakları Sözleşmesi Işığında Risk Altındaki Çocuklar</i>	<i>2</i>
<i>Çalışan Çocuklar</i>	<i>5</i>
<i>Eğitim Dışında Kalan Çocuklar</i>	<i>19</i>
<i>Çocuk İstismarı</i>	<i>32</i>
<i>Suçta Sürüklenen Çocuklar</i>	<i>49</i>
<i>Sonuç</i>	<i>64</i>

ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ İŞİĞİNDA RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Dünyada 2,2 milyarı çocuk olmak üzere 7 milyardan fazla insan yaşamakta olup, milyonlarca çocuk ve genç ebeveyn bakımından yoksun ya da kaybetmek üzeredir. Dahası 570 milyondan fazla çocuk yoksulluk içindeyken (günde 1.25 ABD dolarından daha azıyla) 150 milyon çocuk bir ya da her iki ebeveynini de kaybetmiştir. 220 milyon çocuk ise risk altındadır" (1)

Çocukları özellikle de risk altındaki çocukları konuşurken referans noktasının çocuk hakları olduğunun unutulmaması çok önemlidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi , Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş uluslararası bir sözleşmedir.

Sözleşmeye göre taraf devletler çocuğun tüm sorumluluğunu üstlenmektedirler. Çocuk Hakları Sözleşmesi halen var olan en geniş uluslararası kabul görmüş ve katılımlı sözleşmedir .

Çocuk Hakları Sözleşmesinin temel prensibi yapılacak her türlü girişimin çocuğun yüksek yararına uygun olarak yapılmasıdır.

Çocuğun korunması (şiddet ve istismardan korunması), geliştirilmesi (eğitim alması) ,yaşatılması (sağlık haklarının sağlanması) ve katılım hakkı (söz hakkı) temel prensipleri oluşturur.

Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde 29-30 Eylül 1989 tarihleri arasında toplanan " Çocuklar için Dünya Zirvesinde " ilk kez imzaya açılan Çocuk Hakları Sözleşmesini toplantıda bulunan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın imzalamasıyla Türkiye sözleşmeye ilk imza koyan devletler içinde yer almıştır. Ancak yasanın yürürlüğe girmesi için ikinci aşama olan sözleşmenin ülke meclislerinde onaylanarak yürürlüğe girmesi işlemi ancak 5 yıllık bir bekleme döneminden sonra gerçekleşmiştir. Bu meclisten onaylama işlemi ancak 9 Aralık 1994 de gerçekleştirmiştir.

Türkiye Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalamış olmasına karşın çocukların durumuna baktığımızda çocukların korunma , yaşatılma ,geliştirilmesi ve katılımları için yeterli düzeye gelemediği görülmektedir. Çocukların yüksek yararı için olması gereken koşulların ülkemizde hala tam oturmamış olduğu görülmektedir. Özellikle uyum yasalarının çıkarılması ilk adımdır. Çıkarılan bir çok yasa olmasına karşın hala bekleyen çok önemli yasaların olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir.

Türkiye’de çocukların durumunu etkileyen makro ve mikro sebeplere baktığımızda makro sebeplerin başında nüfus artışı ve göçlerin geldiği görülmektedir. Suriye’den gelen mülteciler , iç göç, bozuk gelir dağılımı, yetersiz eğitim, hızlı nüfus artışı, atıl işgücü ve işsizlik oranlarındaki yükseklik gibi etmenler risk altındaki çocukların sayısının artmasında başlıca nedenler arasında sayılmaktadır.

0-18 yaş arasında olan ve yaşamlarında küresel ve kişisel nedenlere bağlı olarak yaşamaları gereken yaşamın dışında bir yaşam içine sürüklenen çocuklar risk altındaki çocuklar olarak isimlendirilmektedir.

Bu kapsam içine giren en önemli gruplar; istismara maruz kalan çocuklar, suça itilmiş çocuklar sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar ki bu gruba son dönemde mülteci çocukları da almak gerekmektedir ve eğitim dışına itilmiş çocuklar sayılabilir.

Risk altındaki çocuklardan bahsedildiği zaman öncelikle kimin riskte olduğu, risk altındaki çocukların kimler olduğu ve riskin neler olduğu konuları önem kazanmaktadır.

Bazı araştırmacılar tüm çocukların bir şekilde risk altında olduğunu savunurken, diğerleri, bazı çocukların diğer çocuklardan daha yüksek risklerle karşı karşıya olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, çocuklar engelli, düşük benlik saygısı veya istismara uğramışlarsa risk altındadır. *İkinci yaklaşım*, çocukların kendilerinin riskli olarak değil, çocukların geliştiği ortamların riskli olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir. Örneğin, ailenin risk altında olduğu söylenebilir. Aileler, çocukların gelişimi için en kritik ortamdır ve yoksulluk, tek ebeveynlik ve düşük ebeveyn eğitimi düzeyleri gibi aile risk faktörlerinin, düzenli olarak çocukların gelişimini zayıflattığı bulunmuştur. *Üçüncü yaklaşım* ise risk altındaki bir ortam olarak topluluk, mahalle veya okul bağlamına odaklanmaktadır. Örneğin, yüksek suç oranına ve düşük lise mezuniyet oranına sahip düşük gelirli bir toplum, çocukların ve ergenlerin kötü sonuç alabilecekleri bir yer olarak görülebilir. (2)

Eğitim dışında kalmış çocuklar :Eğitimin her aşamasında görülen çocukların düzenli ve sistematik olarak okula gitmedikleri ve buna bağlı olarak da düzenli eğitim almayan çocukları ifade etmektedir.

Çalışan Çocuklar: Kısmi zamanlı ya da tam zamanlı, ücretli ya da ücret ödenmeden, aile içi ya da dışında çalışan çocuklar sömürülmekte ve sağlıkları/gelişmeleri tehlikeye girmektedir.

İstismar ve İhmal Edilen Çocuklar: Bunlar, zaman zaman ya da devamlı olarak kaynağı daha çok yakın çevreleri olan fiziksel, cinsel ya da duygusal şiddetin kurbanları olan çocuklardır.

Suçta Sürüklenen Çocuklar: Çeşitli koşullar çocukların suç işlemelerine ve polisle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu çocuklar yankesicilikten başlayan ve çeteler tarafından kullanıma kadar varan şekillerde kullanılmaktadır.

Sokak Çocukları: Sokaklardaki, aileleriyle çok ince bir bağı olan ya da hiç olmayan, belli hayatta kalma stratejileri geliştirmiş çocuklardır. Ayrıca bu çocukları tehlikeli maddelerin kötüye kullanımı, bunların üretiminde yer alma, işleme ve ticaretini yapma, sömürülerek çalıştırılma, cinsel sömürü, ayırimcılık, yanlış muamele ve şiddet gibi riskler altındadır.

Silahlı Çatışmayı Yaşayan Çocuklar: Doğrudan ya da dolaylı olarak savaşçıların, savaşın, iç çatışma ve şiddetin kurbanı olan çocuklardır.

Doğal Felaketlerden Etkilenen Çocuklar: Deprem ve sel gibi etkisi büyük boyutlarda olan felaketlerle, kuraklık gibi yavaş yavaş etkisini gösteren olaylardan etkilenen çocuklardır.

Risk altındaki çocuklar için risk faktörleri incelendiğinde 3 farklı kategoride değerlendirilmektedir : (2)

- ***Çocuklar***, sınırlı okuma yeterliliğine sahip olma, istismar veya travma geçirme, sakatlık veya hastalık geçirme veya davranış sorunları sergileme gibi çeşitli farklı göstergelerle "risk altında" olarak tanımlanmıştır.
- ***Aile*** riski ölçümleri arasında yoksulluk, düşük düzeyde anne-baba eğitimi, çok sayıda çocuk, bir eve sahip olma, tek ebeveynlik, refah bağımlılığı, ailenin işlevsiz kalması , istismar, ebeveyn akıl hastalığı, ebeveyn madde kullanımı ve aile uyumsuzluğu veya hastalık yer almaktadır.
- ***Toplumsal*** risk ölçütleri, toplumdaki yoksulluk, suç, işsizlik veya genç ebeveynlik oranlarını içerebilir.

Risk altındaki çocukların aileleri ile ilgili yapılan çalışmalarda şu profil elde edilmiştir:

- i. "Anne/baba işsizdir ya da kapasitesinin altında çalışmaktadır. Anne/babadan biri ölmüştür ya da hapse girmiştir. Çocuk tek bir ebeveynin olduğu bir evde yaşamakta; standartların altında bir evde yaşamakta, istismara maruz kalmaktadır.
- ii. Çocukların öğrenimine baktığımızda çocukların genellikle ilkokulu terk ettikleri ve ortaokula hiç gitmedikleri görülmektedir.

- iii. Çocuklar sömürünün olduğu ortamlarda çalışmaya zorlanmakta; çocukların kötüye kullanımı ve fahişelik yaptırıldıkları gözlenmektedir. Çocuklar caddelerde şiddete maruz kalmaktadır.
- iv. Çocuklarda madde kullanımı yaygındır.

Bu bölümde 4 temel grubu çalışan çocuklar , eğitim dışında kalmış çocuklar , istismar mağduru çocuklar ve suça sürüklenen çocuklar konusunda Türkiye'nin durum analizi yer almaktadır .

ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

1. Mevcut Durum

Dünya Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre "çocuk işçiliği" çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanmaktadır. (ILO, 2019) Buna göre çocuk işçiliği şunları kapsamaktadır:

- Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işler
- Okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitimlerini;
- Okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler
- Çocukları okullarıyla aşırı uzun süren ve ağır işleri beraber yürütmek zorunda bırakan işler.

Çocuk işçiliği çok farklı biçimler alabilirken, öncelik, 182 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine hemen son verilmesidir:

- Çocukların alım- satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;
- Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

- Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler

Doğası gereği ya da gerçekleştiği koşullar nedeniyle çocuğun fiziksel, zihinsel ya da ahlaki iyi olma halini tehlikeye düşürecek işler "tehlikeli işler" olarak tanımlanır.

Bugüne kadar, çocukların çalışma koşullarının düzenlenmesine ve çalışma hayatından çekilmelerine yönelik bir dizi uluslararası sözleşme Birleşmiş Milletler (BM) ve Kurumlar tarafından imzalanmıştır. Türkiye'nin var olduğu pek çok ülke, bu sözleşmelere ve anlaşmalara taraf olarak, çocuk işçiliğine son vermek için somut adımlar atmayı taahhüt etmektedir.

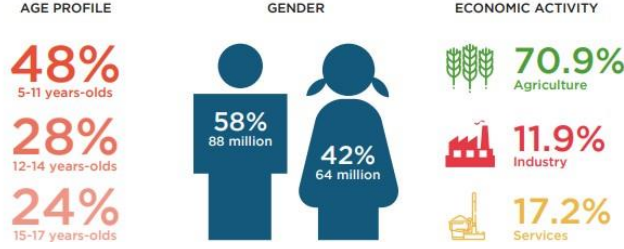
ILO'ya göre Dünyada çalışan çocukların sayısı 2000 yılından bu yana üçte bir azalarak 246 milyondan 168 milyona inmiştir. Bu çocukların yarıdan fazlası, yaklaşık 85 milyonu tehlikeli işlerdedir (bu sayı 2000 yılında 171 milyon idi). Tarım, çocuk işçiliği açısından açık ara en başta gelen sektördür (98 milyon ya da toplam çocuk işçilerin %59'u), ancak hizmet (54 milyon) ve sanayi (12 milyon) sektörlerindeki çocuk işçiler de önemli bir nicelik oluşturmaktadır ve bu çocukların çoğu kayıt dışı ekonomide çalışmaktadır. ILO ayrıca, 5-17 yaşları arasındaki yaklaşık 152 milyon çocuğun, çocuk emeğine maruz kaldığını doğrulayan bir çocuk emeği eşlik eden tahminde bulunmaktadır.

ILO'nun yaptığı bir araştırmaya göre 5-14 yaş grubundan olup çalışan çocukların yaklaşık üçte biri eğitim sisteminin dışındadır. Söz konusu 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 38'i tehlikeli işlerde, 15-17 yaş grubunda olanların üçte ikisi haftada 43 saatten fazla çalışmaktadır.

ILO küresel tahminlerine göre (2012-2013); çocuk işçiliğinde, %58.6 çalışan çocuk tarım sektöründe, %25,4'ü hizmet sektöründe (ev içi iş dışında), %7,2'sini sanayi sektöründe, %6,9'unu ev işlerinde ve %1,9'unu tanımsız sektörde çalışmaktadır.

ILO Çocuk İşgücü Sonuçları ve Trendleri Küresel Tahminleri (2012-2016) Raporu'na göre, 152 milyon çocuk işçi olarak çalışmakta ve 73 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışan çocuklar 2012'den 2016'ya kadar önemli ölçüde artmıştır.

OF THE 152 MILLION CHILDREN IN CHILD LABOUR

ILO'nun Türkiye'ye dair istatistiki göstergeleri aşağıdaki gibidir:

Gösterge	2015	2016	2017	2018
İstihdam - nüfus oranı, gençlik - ILO model tahminleri, Kasım 2017 (%)	34.8	34.7	34.3	34.3
Gençlerin işgücüne katılım oranları (%)	41.7	42.3	--	--
Gençlerin işgücüne katılım oranları, erkek (%)	53.9	54.2	--	--
Gençlerin işgücüne katılım oranları, kadın (%)	29.5	30.3	--	--
Genç işsizlik oranı (%)	18.4	19.4	--	--
Genç işsizlik oranı, erkek (%)	16.4	17.2	--	--
Genç işsizlik oranı, kadın (%)	22.1	23.5	--	--
İstihdam, eğitim veya öğretimde bulunmayan gençlerin payı (NEET) (%)	23.8	23.9	--	--
İstihdam, eğitim veya öğretimde bulunmayan gençlerin payı (NEET), erkek (%)	14.1	14.5	--	--
İstihdam, eğitim veya öğretimde bulunmayan gençlerin payı (NEET), kadın (%)	33.6	33.5	--	--
İşsizlik oranı, gençlik - ILO model tahminleri, Kasım 2017 (%)	18.4	19.4	20.3	20.0

Türkiye, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, çocuk ve genç nüfusunun en fazla olduğu ülkedir. Ancak bu sadece bazı fırsatlara izin vermekle kalmıyor, aynı zamanda çocuk işçiliği için bir tehdit oluşturmaktadır.

TÜİK'in İstatistiklerle Çocuk (2014) Raporu'nda yer alan rakamlara göre, Türkiye'de daimi olarak yoksulluk eşiği altında yaşayan 17 milyon kişinin neredeyse yarısını çocuklar oluşturuyor. Yine TÜİK'in 2012 rakamlarına göre, Türkiye'de yaşayan yaklaşık bir milyon çocuk işçinin büyük çoğunluğu ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılıyor ve yaklaşık 400 bin çocuk, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak tanımladığı mevsimlik gezici tarımda çalışarak aylar boyunca evlerinden, okullarından uzakta yaşamını sürdürüyor.

Henüz okul çağındayken çalışmaya başladıkları için eğitimden kopan bu çocuklar, ailelerinden miras kalan yoksulluk döngüsünün içinden çıkamıyor. Yoksulluğun ve işsizliğin Türkiye genelinde yapısal bir sorun olması nedeniyle çocukların hane gelirine katkı yapmak zorunda bırakılması, çocuk işçiliğinin temel sebepleri arasında bulunuyor. Çocuk işçiliği, çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimine zarar verdiği gibi onları en temel hakları olan yaşama, sağlıklı gelişim, beslenme, ihmal ve istismara karşı korunma, barınma ve eğitim haklarından yoksun bırakıyor. (Hayata Destek & İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016)

TÜİK istatistiklerine göre;

- 15-17 yaş grubundaki işgücüne katılım oranı %20,8'dir. Bu oran erkeklerde %27,8 iken kızlarda %13,4'tür.
- Hanehalkı işgücü istatistiklerine göre, 2016 yılında 15-17 yaş grubundaki çocuklar için işgücüne katılım oranı %20,8'dir.
- İstihdam oranı %18, işsizlik oranı ise %13,5'dir.

Labour force status by non-institutional child population, 2014-2016
[15-17 age]

Yıl-Year		Non-institutional child population	Labour force	Employed	Unemployed	Population not in labour force	Labour force participation rate	Employment rate	Unemployment rate	Non-agricultural unemployment rate
						(,000)				(%)
2014	Toplam-Total	3 922	824	709	115	3 098	21,0	18,1	13,9	18,6
	Erkek-Boy	2 013	592	503	90	1 420	29,4	25,0	15,2	18,8
	Kız-Girl	1 909	231	206	25	1 678	12,1	10,8	10,8	17,9
2015	Toplam-Total	3 956	832	716	116	3 124	21,0	18,1	13,9	18,5
	Erkek-Boy	2 028	580	497	83	1 447	28,6	24,5	14,4	17,7
	Kız-Girl	1 928	252	219	32	1 677	13,0	11,4	12,8	21,0
2016	Toplam-Total	3 944	819	709	110	3 125	20,8	18,0	13,5	18,1
	Erkek-Boy	2 021	561	480	81	1 460	27,8	23,8	14,4	18,3
	Kız-Girl	1 923	258	228	29	1 665	13,4	11,9	11,4	17,5

TurkStat, Statistics on Child, 2016

Source: TurkStat, Household Labour Force Survey, 2014-2016

Figures in table may not add up to totals due to rounding.

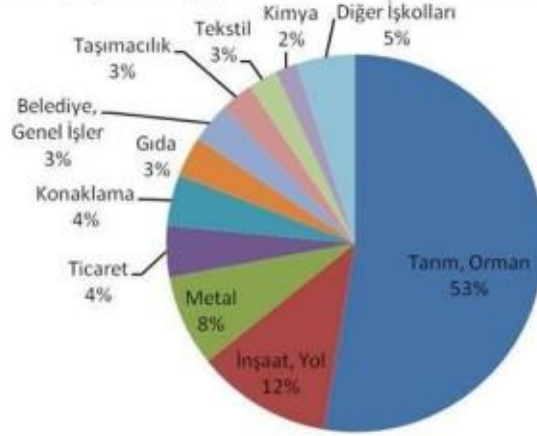
Öte yandan, işgücüne katılım oranlarında cinsiyete göre farklılıklar gözlenmiştir. Erkeklerde işgücüne katılma oranı 2015 yılında %28,6 iken, 2016 yılında %27,8'e düşmüştür. Kızlar için bu oran 2015'te %13'ten 2016'da %13,4'e yükselmiştir.

Çocuk işçi sayısı 2018 itibarıyla 2 milyona yaklaşmıştır. 2012'de 601 bin olan 15-17 yaş arası çocuk işçi sayısı, 2016 yılına gelindiğinde 709 bine ulaşmıştır. Çalışan her 10 çocuktan 8'inin kayıt dışıdır. TÜİK'in 2016 yılı verilerine göre çocuk işçilerin yüzde 78'i kayıt dışı çalışmıştır. 2018 yılında yaşları 15,16 ve 17 olan üç çocuk çalışırken hayatını kaybetmiştir. Mesleki eğitim alan ve özellikle turizm sektöründe çalıştırılan stajyerler, resmi kayıtlara "çocuk işçi" olarak geçmemiştir. (T24, 2019)

Türkiye'de de çalıştırılan çocukların sektörlere göre dağılımında en yüksek pay tarımındır. Çocuk işçilerin yüzde 45'i tarımda çalışırken, yüzde 31'i hizmetler sektöründe ve yüzde 21'i sanayide istihdam edilmektedir. Özellikle tarımda çalışan kız çocukların oranı yüzde 58 ile genel ortalamadan da üstündedir. (AİSİG, 2017)

Tarımda alanında ölen her 5 çocuktan 3'ü mevsimlik tarım işçisi veya çobanlık yapıyorken yaşamını kaybetmiştir. Mevsimlik tarım işçiliğinde emek kaynaklarının temeli kadın ve çocuk işçiliği üzerinden kurulmaktadır. Diğer yandan çiftçi çocuklarda da tamamen ücretsiz aile emeği mevcuttur. Özellikle bu alanda çalışma yaşı 10'un altına düşmüştür. Yaşamını kaybeden çocukların arasında 5 yaşında olan çocuklar da bulunmaktadır. (AİSİG, 2017)

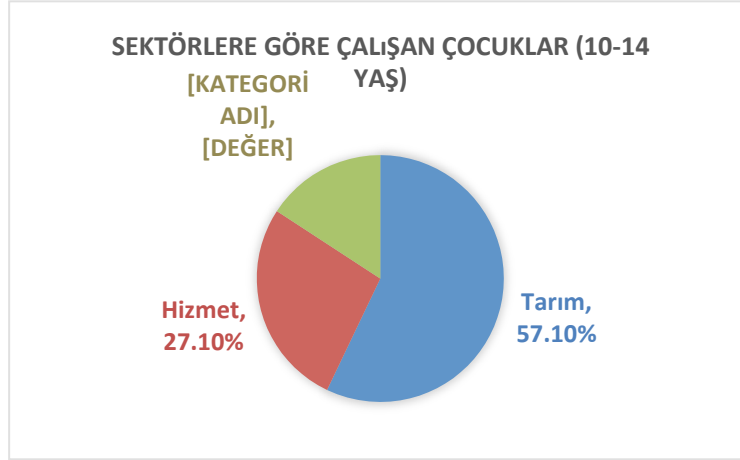
2013-18 / Çocuk İşçi Ölümünün İşkollarına Göre Dağılımı

TBMM Çocuk İstismarını Önleme Araştırma Komisyonu Raporu, Kasım 2016'da yapılan incelemelere göre, 2016 yılında 1039 genç işçi ve 25 çocuk işçi tespit edildi. (TBMM, 2017)

Türkiye'de çocuklar, sokakta çalışmakta ve tarımda geçici mevsimsel işlerde çalışmaktadırlar. Aşağıda Türkiye'de çocukların iş ve eğitime ilişkin temel göstergeler sunulmaktadır.

Çocuklar	Yaş	Oran (Yüzde)
Çalışan	6-14 yaş	2,6
Okula Kayıtlı	6-14 yaş	92,4
Hem Çalışıp Hem Okula Kayıtlı	6-14 yaş	1,6
İlköğretim Tamamlama		99,8

Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Çocuklar

15 Şubat 2018'de yayınlanan BMMYK verilerine göre, 3.531.416 Suriyeli Mülteci kayıtlıdır. Demografik bakış açısından, Suriyeli mültecilerin %54,2'si erkek, %45,8'i kadındır. Bunun yanı sıra, nüfusun %45,3'ü çocuktur.

Türkiye'de çoğu Suriyeli olmak üzere yaklaşık 4 milyon mülteci ve geçici koruma altındakiler yaşıyor ve yaklaşık 1.74 milyonu çocuktur. Ocak 2019 itibarıyla okula kayıtlı olan 645 bin çocuğa karşı, yaklaşık 400 bin çocuk hala okul dışındadır.

Kayıt dışı bir ekonomi oranının yaklaşık yüzde 29'a kadar çıkmasıyla Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. OECD'nin 2016'daki ekonomik anket sonuçları, düşük eğitilmiş çalışanların çoğunluğunun Türkiye'de gayri resmi olarak istihdam edildiğini gösteriyor. Suriyelilerin kayıtlı sektördeki güvenli işlerin yetişkinler için uygun olmadığı bir güvencesiz işgücü piyasasına girdiğini göz önüne alarak, çocuk emeği en yaygın başa çıkma mekanizmalarından birini oluşturmaktadır.

Türkiye merkezli bir ulusal insani yardım kuruluşu olan Hayata Destek, en çok Suriyeli'yi barındıran iki sınır kenti olan Hatay ve Şanlıurfa şehirlerinde araştırma yaptı. Anketlerden, odak gruplardan ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler Suriyelilerin yüzde 95'inin geçici işlerde vasıfsız işçi olarak çalıştığını ve bu da çocukların gelir getirici faaliyetlerde bulunmasının temel nedenlerinden birini teşkil ettiğini göstermiştir. Şanlıurfa'da Suriyeli hanelerin yüzde 15'inin en az bir çalışan çocuğu bulunmaktadır ve Hatay'da bu oran yüzde 24'e yükselmektedir. Çalışan bir çocuğun yaş ortalaması Şanlıurfa'da 14, Hatay'da

15'tir. Bu şehirlerde yaşayan Suriyeli çocukların yüzde 70 ila 80'i haftada en az altı gün, yüzde 90'ı günde sekiz saatten fazla çalışmaktadır.

İstanbul'daki Suriyelilerin anketlerine göre, Suriyeli ailelerin %60'ının ayda 500 ila 1500 Türk Lirası arasında hane halkı geliri var. Hayata Destek'in program koordinatörü Gonca Girit McDaniel, "Ancak ayda harcadıkları paraya baktığınızda yaklaşık 1.600 civarında, kazandıklarından daha fazla para harcıyorlar, bu yüzden para ödünç almak zorundalar - ya da çocuklarının çalışmasına izin veriyorlar." ifadeleriyle Suriyeli çocukların çalışma nedenlerine örnek vermektedir.

Kilis için yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre ise Suriyeli çocuk işçilerin yüzde 45'i ailede tek çalışan olduklarını belirtirken, yüzde 71'inin ebeveynleri herhangi bir işte çalışmıyor. Çocukların yüzde 64'ünün aylık geliri ise 0-250 lira arasındadır.

2. Hukuki Boyut

Ülkemizde ise çocuk işçiliğin yasal dayanağı 4857 sayılı İş Kanunu ve Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliktir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. Maddesine göre kural olarak 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak bu konuya kanun maddesinde istisna getirilmiştir. Buna göre 14 yaşını doldurmuş olan çocuklar ancak ilk öğretim çağını tamamlamış olmak kaydıyla çalışabilirler. Ancak çalışabilecekleri işler ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerdir.

Yasada sınırlar belirlenmişse de herhangi bir tanım yapılmamıştır. Bahse geçen düzenlemeye ilişkin tanımlar ise Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte yer almaktadır. Buna göre genç işçi; 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi, çocuk işçi; 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişiyi ifade eder. Hafif iş ise yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre; çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan, okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işleri ifade eder.

3. Paydaşlar ve Uygulamalar

Çocuk işçiliği için başlıca ilgili paydaşlar aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
- Çocuk Hakları Bölümü,
- Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP),
- Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi,
- Kalkınma Bakanlığı,
- Güvenlik Genel Müdürlüğü,
- ÇOGEP,
- Türkiye Belediyeler Birliği,
- Gençlik ve Spor Bakanlığı,
- Gençlik Merkezleri,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
- STK'larla ilgili çocuklara yönelik olarak FİŞEK Enstitüsü ve diğer STK'lar

2017-2023 Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır ve yılda iki kez değerlendirilmektedir. Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Eylem Planına (2017-2023) göre, planlanan politikalar ve önlemler aşağıdaki gibidir;

- Mevzuat değişikliği
- Mevcut kurumların güçlendirilmesi ve yeni kurumların yapılandırılması
- Bilinçlendirmek
- Sosyal Katılım ve Toplumsal Katılımın Sağlanması
- Eğitim ve kurtarma
- Yoksulluğu sona erdirmek
- Sosyal koruma ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesi

Program, eski adıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, yeni adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda Kurul toplantıları ile yılda iki kez Çocuk İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu tarafından izlenmekte ve değerlendirilmektedir.

2018 Kalkınma Bakanlığı Programında, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini önlemek için önlemler alınacağı belirtilmiştir. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri (sokaklarda çalışmak, ağır ve tehlikeli işlerde çalışmak, ücret ve geçici tarım işlerinde çalışmak; aile işini dışlamak) önlenecektir.

Aynı zamanda aşağıdaki politika ve uygulamalar da çocuk işçiliğini önlenmesine yöneliktir:

Tanım	Politika
<i>Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi (2005-2015)</i>	Bu programın stratejik hedefi, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine ve özellikle kız çocukların durumuna önem vererek çocuk işçiliğinin 10 yıl içinde tamamıyla yok edilmesidir.
<i>İnsan Ticareti İle Mücadelede İkinci Ulusal Eylem Planı</i>	Türkiye'nin insan kaçakçılığının önlenmesine yönelik stratejisini ana hatlarıyla belirtir. Çocukları son derece savunmasız bir grup olarak tanımlar ve sığınacak olan çocuklar için özel güvenlik önlemleri alır ve çocuk ticaretini önleme konusunda uluslararası işbirliğini artırır.
<i>Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023)</i>	İş yaratma ve sürdürülebilir ekonomik büyüme hedefiyle işgücü piyasası sorunlarını belirlemeyi ve çözmeyi amaçlar. Planın odak noktası olan çocuk işçiliğinin, özellikle de tarımdaki tehlikeli işlerin önlenmesini içerir ve eğitime erişimin artırılmasını savunur. Çocuk işçiliğinin önlenmesi için hükümler içerir.

4. Problemler

Yoksulluk

En son yapılan tahminlere göre, 2015 yılında, dünya nüfusunun yüzde 10'u, 2013'teki yüzde 11'e kıyasla günde 1,90 ABD Doları'nın altında yaşadı. 2015 yılında, 736 milyon insan günde 1,9 doların altında gelire sahip şekilde yaşadı. (Dünya Bankası, 2016)

Afrika'daki çocukların %60'ı yoksulluk içinde yaşıyor. Dünya çapında 570 milyon çocuk aşırı yoksulluk içinde yaşıyor. SOS Çocuk Köyleri verileri, SOS Aile Güçlendirme programlarına

2014 yılında katılan çocukların ve ailelerin %63'ünün, yetersiz veya düzensiz gelir (%40) veya hiç gelir olmaması (%20) gibi ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

TÜİK'in ekim ayında açıklanan 2016 yılı araştırma sonuçlarına göre, eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin yüzde 60'ı dikkate alınarak, belirlenen ve yoksulluk sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranı, Türkiye'de 2016 yılında bu oran yüzde 21.2'dir. (CNN, 2018)

Yoksulluk oranının yüksek olması çocukların eve ekonomik katkı getirecek birer birey olarak görülmesine katkı sağlamakta aynı zamanda özellikle tek-reisli ailelerde çalıştırılarak aile gelirine katkı sağlamaya zorlanmaktadır.

Kayıt Dışı İstihdam

Yoksul çocukların şehirde yaşaması demek genellikle informal sektör faaliyetleriyle kendi başlarına ya da anne-babalarıyla iç içe olmak demektir. İnfomal sektör, kayıt dışı ekonomi içinde çalışmak anlamında kullanılmaktadır. İnfomal sektörde vergi vermek, insan yaşamının güvenceye alınması veya sağlık açısından korunması söz konusu değildir. Sokaklarda genellikle bir şekilde para alışverişinin yapılması söz konusudur. İnfomal gelirler gelişmekte olan dünyanın çoğu şehirlerinde bütün gelirlerin yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır.

SGK verilerine göre kayıt dışı istihdam problemi Türkiye'nin hala önemli problemlerinden bir tanesidir. Son 5 seneye ait verilere bakıldığında %33-36 civarında kayıt dışı istihdam olduğunu göstermektedir. En büyük kayıt dışı istihdam tarımdadır. Çocukların da en çok kayıt dışı çalıştığı ve ölüm oranının en yüksek olduğu sektör tarım sektörüdür. (SGK, 2018)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2013	83,28	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	83,33	22,1	20,03	20,95	35,80	33,97

İşsizlik

İşsizlik de çocukların çalışmasını teşvik edici niteliktedir. İşsizliğin yüksek olduğu yerlerde aileler, hane halkı gelirine katkısı olması amacıyla çocukları çalıştırmaya yönelebiliyorlar. Düşük ücretli olarak çalışmalarına rağmen hane halkı gelirine katkı sağladığından dolayı tercih edilmektedirler.

İşsizlik oranı, Kasım 2018'de yüzde 12.3 olmuştur. İşsiz sayısı 706 bin kişi artarak 3 milyon 981 bin kişiye yükselmiştir. (Sputnik, 2019) Ekonomistlerin dikkat çektiği üzere işsizliğe dair açıklanan bu oranlar dar tanımlı bir işsizlik verisi olma özelliğini taşımaktadır. TÜİK'in sistemine göre bu veriler sadece verinin düzenlenmesinden geriye doğru 4 hafta içinde iş arama başvurusu yapan kişilerin sayısını yansıtmaktadır. Ancak bu oranın içine katılmayan bir grup daha vardır: iş bulmaktan umudunu kaybettiği için artık resmi başvuru yapmayanlar. TÜİK'in "iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar" başlığı altında ayrı bir istatistik olarak sunduğu bu veriye göre de Eylül 2018'de 2 milyon 87 bin kişi bu durumdadır. Dolayısıyla Eylül 2018'de toplam işsiz sayısı aslında yaklaşık 6 milyon. Üstelik bu rakamın önemli bir kısmını da genç işsizler oluşturuyor. Bugün istihdam piyasasındaki beş gençten biri işsiz durumdadır. (Euronews, 2019)

Göç

Dünya üzerinde 31 milyon çocuk doğdukları ülkeden farklı bir yerde yaşamakta ve bu sayının 11 milyonunu mülteci ve sığınmacı çocuklar oluşturmaktadır (Yaklaşık olarak her 200 çocuktan 1'i). Ülkesi dışında yaşayan her 3 çocuktan 1'i de mültecidir. Genel olarak, mülteci nüfusu göçmen nüfustan çok daha gençtir. Dünyanın göçmenlerinin büyük çoğunluğu yetişkin olsa da şu anda tüm mültecilerin yarısını çocuklar oluşturmaktadır. Türkiye'nin de dünyanın en büyük çocuk mülteci sayısına ev sahipliği yapmaktadır.

Göç çocuk işçiliğini tetikleyen unsurlardan da biridir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, çocuk işçiliği kitlesel göç akını gerçekleşmeden önce de önemli bir problem olarak var olmaktaydı. Ancak yaşanan göç nedeniyle form değiştirmiştir. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin maddi sıkıntı içinde olmaları, çoğu sektörde kayıtlı olmayan işçi olarak çalışmalarına neden olmuştur. Dahası, çocuklar merdiven altı atölyelerde, sokaklarda ve mevsimsel tarım işlerinde güvensiz ortamlarda çalışmakta ve aylık ortalama 400-600 TL kazanmaktadırlar. Eğitime kayıt oranının ve devam oranının düşük olması da bunun hem nedeni hem de bir sonucudur.

5. Öneriler

Öncelikle, Türkiye’de yaşayan çocukların ve göçmen çocukların çalışma koşulları ilgili kamu kurumları tarafından incelenmeli, süreçler ve sömürü seviyeleri belirlenmelidir. İlgili yasal çalışmalara rağmen, denetim yetersizliği vardır. Bu nedenle, denetlemenin sayısı ve kalitesinin artırılması gerekmektedir. Etkinliğin gerçek ve kalıcı çözümü, göçmen çocukların çalışma nedenlerinin ortadan kaldırılmasıyla sağlanabilir (ailelerin yoksulluğu, eğitim eksikliği vb.). Kapsamlı ve güncel bir ulusal çocuk iş gücü araştırması yapılmalıdır. Ve okula dönen çocuk işçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için esnek bir müfredatın uygulanması gerekmektedir.

Maddelendirerek ifade etmek gerekirse:

- Çocuk işçiliğinin en temel nedeni, yoksulluk sorunudur. Türkiye’de yoksulluk ve ~~g~~ dağılımı adaletsizliği sorunları hızla büyümektedir. Bu nedenle bütüncül, kapsamlı bir yaklaşımla yoksullukla mücadele konusunda etkin, verimli politikalar üretmek, bu alanda hizmet sunan kuruluşların kurumsal kapasitelerinin artırılması gerekmektedir.
- Türkiye’de çalışan çocuklar sorunu ile ilgili net bir alan araştırması bulunmamaktadır. Sorunun çözümü adına öncelikli olarak nitelikli bir alan araştırması yapılmalıdır. Yapılacak olan alan araştırması, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile gerçekleştirilmelidir. Araştırma sonucu elde edilen bulgular temel alınarak; çalışan çocuklar alanında hem kamu hem özel alanda aktif olarak yer alan meslek profesyonellerinin katılımı ile bir çalıştay düzenlenmelidir.
- Çalışan çocuklar sorunu ile mücadelede en önemli aktörlerden biri, Milli ~~Eğ~~ Bakanlığı olmalıdır. Söz konusu sorunun en temel nedenlerinden biri, eğitimin zorunlu halde olmamasıdır. Çocuğun eğitim hayatında yer alabilmesi için; öncelikli olarak erken yaştan başlayarak, yasal olarak çocuk sayıldığı yaşa kadar örgün eğitimin zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.
- Okul müfredatının içerisinde insan hakları, çocuk hakları ve cinsellik eğitimi ~~olmalıdır~~. Toplumun farkındalık düzeyi yüksek, haklarının bilincinde olan bir yapıya dönüştürülebilmesi için öncelikli olarak bu eğitimlerin müfredat içerisinde işlenmesi gerekmektedir.
- Çocukla birebir ilişkide sıkça bulunan meslek elemanları öğretmenlerdir. ~~Çocu~~ğın içerisinde bulunduğu sorunun çözülmesinde, çocuğu kaynaklarla buluşturmada öğretmeni aktif rol almalıdır. Bu nedenle, eğitimcilere çocuk ile iletişim, insan hakları, sorunla başa çıkmada etkili iletişim becerileri konularında eğitimler düzenlenmelidir.

- ✎ Üniversitelerde eğitim fakültelerinin müfredatlarında yeniden yapılandırılma gerçekleştirilmelidir. Öğretmen adaylarının, mezun olmadan önce çocuk ile iletişim konusunda yeterli seviyede eğitim almaları gerekmektedir.
- ✎ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde, bireylere evlilik öncesi ve sonrası olmak üzere tamamlayıcı ebeveynlik eğitimleri verilmelidir. Söz konusu eğitimlerin içerisinde dikkat çekilmesi gereken birkaç konu olmalıdır. Bunlar; çocukla etkileşim ve iletişim becerisi kazanmak, etkin dinleme ile çocukla problem çözebilmeyi kolaylaştırmak, benlik saygısı ve değerler kavramı öğrenilerek çocuk ile çıkabilecek değer çatışmasını tanımlayabilmek, eleştiriyi azaltarak olumlu davranışları pekiştirmeyi öğrenmek olmalıdır.
- ✎ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde çocuk ile çalışan birçok meslek elemanı bulunmaktadır. Meslek elemanı çocuğun yüksek yararını gözeterek, söz konusu sorunların çözümünde çocuğun sorundan en az düzeyde etkilenmesini, kaynaklardan yararlanmasını sağlamalıdır. Bu sebeple, söz konusu bakanlıklar bünyesinde çalışan tüm meslek elemanlarının çocuk ile görüşme yöntemleri, çocuğun hakları konularında bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.
- ✎ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde çalışan meslek elemanı sayısı arttırılmalıdır. Çünkü meslek elemanı sayısındaki yetersizlik, çalışan çocuğun izleme/takip durumunun yapılamamasına neden olmaktadır.
- ✎ Çocuğa yönelik sorunların çözümünde birçok çalışma gerçekleştirilmesine rağmen etkili çözüme ulaşılamamaktadır. Bu nedenle kurum ve kuruluşlar arasında nakdi-ayni yardımlar konusunda etkili bir koordinasyon sağlanmalıdır.
- ✎ Türkiye’de esnek yasal düzenlemeler, korunmasız emek şeklinde çocuk işçiliğinin önünü açmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde “18 yaşın altındaki herkes çocuktur.” tanımı göz önünde bulundurularak, 18 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasının önünü açan tüm yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- ✎ Gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile birlikte işverenlerinin denetiminin de etkili bir şekilde yapılması gerektiği, üzerinde durulması gereken bir konu olmalıdır.
- ✎ Sağlık Bakanlığı bünyesinde, birey ve çiftlere yönelik olmak üzere, üreme ve aile planlaması eğitimleri düzenlenmelidir. Üreme eğitimleri, bireylerin kendi sağlıkları adına sorumluluk almaları ve yine halkın sağlık hizmetlerine doğrudan katılımının

sağlanması adına önem arz etmektedir. Aile planlaması eğitimleri ise, bütün birey ve çiftlerin bakabilecekleri sayıda çocuk sahibi olmayı öğrenmeleri, ülkemizde tarım bölgelerinde ihtiyaçtan dolayı fazla çocuk sahibi olma isteği vb. birçok sorunun önlenmesi adına önemlidir.

- ✎ Bakanlıklar ve sivil toplum kuruluşlar işbirliği ile kadın, çocuk, aile ile ilgili projelerin geliştirilmesi ve bu projelerin arttırılması gerekmektedir.
- ✎ Belediyelerde "Çocuk Komisyonu" kurularak, ilk elden aileler ve çocuklar için yardım ve desteğin ulaştırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, çocuk komisyonu ile birlikte çocuğun problemlerini ve taleplerini ifade edebildiği, kendisi ile ilgili problemlerin çözümünde aktif olarak yer alması önemlidir.
- ✎ Çocukların çalışmasına neden olan bütün toplumsal ve ekonomik yaşamın yavaşlatılması sosyal devlet anlayışı temelinde kamusal olarak yapılandırılarak, tüm çocukların ücretsiz eğitim, sağlık, beslenme ve benzeri en temel haklarına sahip olması amaçlanmalıdır.

Kaynakça:

Ankara İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2017

Behzad Yaghmaian, "World Humanitarian Summit: Syrian Child Refugees in Turkey," the Globalist, 23 May 2016, www.theglobalist.com/world-humanitarian-summit-syrian-child-refugees/

CNN, <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/iste-turkiyenin-yeni-aclik-ve-yoksulluk-siniri>

Economic Survey of Turkey 2016," OECD, <http://www.oecd.org/turkey/economic-survey-turkey.html>

Euronews, <https://tr.euronews.com/2018/12/30/bes-grafikle-turkiye-de-yukselen-issizlik>

Findings on the Worst Forms of Child Labor, 2013, <https://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/2013TDA/turkey.pdf>

Hayata Destek & İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu, 2016

<https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

ILO (International Labour Organization), (<http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>)

ILO, Global Estimates of Child Labour Results and Trends (2012-2016) Report

ILO, Youth - Main Statistical Indicators for Turkey, 2017

Küntay, E. & Erginsoy, G. (2005). İstanbul’da 18 Yaşından Küçük Ticari Seks İşçisi Kız Çocuklar. İstanbul: Bağlam.

Ministry of Development, The Program for the year 2018

Muazzez Harunoğulları(2016): Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği, Göç Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, s. 29- 63. <http://tplondon.com/dergi/index.php/gd/article/view/72>

Oxfam, Reward Work Not Wealth , 2018.

Polat O. Türkiye’de Çocuğun Durumu 0-18.org, 2007, Eylül.

SKG,

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani

Sputnik, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201902151037679824-turkiye-issizlik-rakamlari/>

T24 Haber, 2019

TBMM, Çocuk İstismarını Önleme Araştırma Komisyonu Raporu

TurkStat, Working Children Survey 2012.

Turkstat,Child Labour Force Survey, 2012

Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu," [Child Labour in Turkey] Hayata Destek, 11 March 2016, www.hayatadestek.org/media/files/Turkiyede_Cocuk_Isciligi_Sorunu_Suriyed.pdf

UN, 2018, Turkey Co, Humanitarian Situation Report

UNICEF, Children on the Move: Key Facts and Figures (Data Brief), 2018.

UNICEF, The Growing Crisis For Refugee And Migrant Children, 2016.

World Bank, <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

EĞİTİM DIŞINDA KALAN ÇOCUKLAR

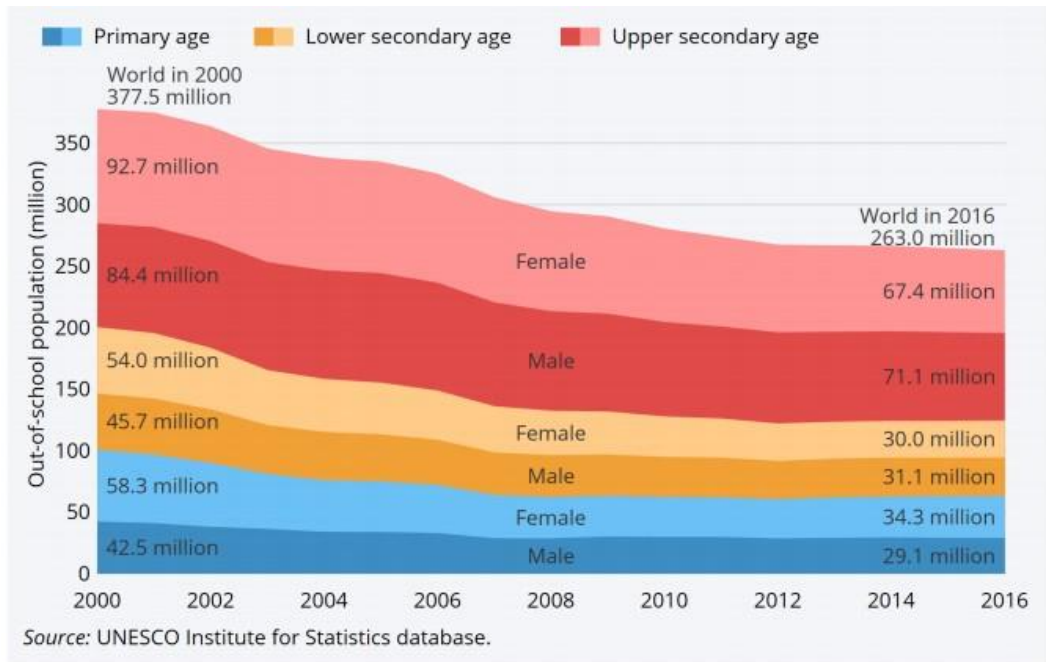
Eğitim, her çocuğun temel haklarından birisidir. Eğitimde fırsat eşitliği, eğitim dışında kalan çocuk sayısı bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen unsurlardan biridir. Eğitim ile ilgili geliştirilen ve yürütülen politikalar daima bir çocuğun dahi eğitimden mahrum kalmaması üzerine olmalıdır.

MEVCUT DURUM

Dünya genelinde halen daha pek çok ülkede zorunlu eğitimden mahrum kalan çocukların sayısı oldukça fazladır. Humanium'un yayınlamış olduğu rapora göre dünya'da 72 milyondan fazla ilköğretim çağındaki çocuğun okula gitmediği ve 759 milyon yetişkinin okuma yazma bilmediği ve dolayısıyla çocuklarının eğitiminin önemini yeterince farkında olmadığı saptanmıştır. (Humanium, 2018).

UNESCO'nun 2016 verilerine göre 2000 yılındaki 377.5 milyon çocuk eğitim dışında iken bu oran 2016 yılına gelindiğinde 263 milyona düşmüştür. Sayılarda her ne kadar azalma olsa da eğitim dışında kalan çocuk nüfusu oldukça fazladır. (The UNESCO Institute for Statistics, 2018)

Ülkemizde de durum hiç parlak değildir. Öyle ki Eğitim İş Genel Başkanı Orhan Yıldırım OECD ülkeleri içerisinde okul terk oranının en yüksek olduğu ülkenin Türkiye olduğunu

belirtilmiştir. (T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 2018).

Eğitim çocuklara sağlanan bir ayrıcalık değil çocukların temel haklarından biridir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesinin 28. Maddesine göre:

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:
 - a. İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
 - b. Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
 - c. Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
 - d. Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
 - e. Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşme'ye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Türkiye, Çocuk Hakları Bildirgesi'ni ilk imzalayan ülkeler arasında yer almaktadır. Bununla beraber 1982 yılında yürürlüğe giren Anayasa'nın 42. Maddesi de Türkiye Cumhuriyetinde çocukların eğitim hakkını yasal olarak korumaya almaktadır. Bu maddeye göre: Kimse, eğitim

ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz/ İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Çocukların eğitim hakkı yasal olarak korunmaktadır ancak uygulamada bunun yeterli olmadığı, zorunlu eğitim olan ilköğretime dahi erişimi olmayan çocuk sayılarından anlaşılabilmektedir.

UNICEF tarafından 2018 yılında yayınlanan *Çalınan Bir Gelecek: Genç ve Okula Gitmeyen*

20 GÜN VE ÜZERİ DEVAMSIZ ÖĞRENCİ ORANI (%)			
	2016	2017	2018 (hedef)
İlkokul	5,0	6,2	5,0
Ortaokul (temel eğitim)	10,9	10,6	10,6
İmam hatip ortaokulu	5,9	5,8	5,7
Genel ortaöğretim*	28,7	30,0	-
Mesleki ve teknik ortaöğretim	39,9	39,8	39,0
Anadolu imam hatip liseleri	39,0	32,2	31,1

başlıklı rapora göre savaş ortamının veya afetlerin olduğu ülkelerde yaşayan 5- 17 yaş arasındaki çocukların 3te 1i temel diğer bir deyişle 104 milyon çocuk eğitimden mahrum kalmaktadır. Aynı raporda 15-17 yaş arasındaki gençlerin %20sinin hiç okula gitmediği, %40ının ise ilköğretime tamamlamadığı belirtilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2015-2016 eğitim öğretim yılında ilkokulda brüt okullaşma oranı %99,2 iken bu oran 2016-2017 yılında %96ya gerilemiştir. Yasal olarak ilkokul tüm çocuklar için zorunlu iken, istatistiksel veriler ışığında uygulamada durumun böyle ilerlemediğini söyleyebiliriz. Bu duruma neden olan en önemli faktör, okul devamlılığının etkin bir şekilde okul yönetimi tarafından takip edilmemesidir. İlkokul zorunlu eğitim olmasına karşın okula gönderilmeyen çocukların okul yönetimi tarafından etkin bir şekilde takip edilmemesi yasal prosedürün etkinliğini zayıflatmaktadır.

3579 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunun 52. Maddesine göre “– Her öğrenci velisi yahut vasisi veya aile başkanı çocuğunun mecburi ilköğretim kurumuna muntazaman devamını sağlamakla ve özrü yüzünden okula gidemeyen çocuğun durumunu en geç üç gün içinde okul idaresine bildirmekle yükümlüdür”. (Eğitim Reformu Girişimi, 2019)

Burada kritik nokta okula devam etmeyen çocukların tespit edilmesi ve gerekli işlemlerin başlatılması sürecidir. Çocukların eğitim hakkı kanunlar ile korunmuş olmasına karşın, toplumun ihbar konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Eğitim Reformu Girişimi 2017-2018 İzleme Raporuna göre 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranlarında 2016 ve 2017 yıllarının verileri karşılaştırıldığında devamsızlıkların ilköğretim ve genel ortaöğretim seviyelerinde artmış olduğu görülmektedir. 2012-2013 yılından itibaren 12 yıllık eğitimin zorunlu hale gelmesine rağmen bu kademelerde bile devamsızlık oranlarında artış olması denetimsel sorunlara işaret etmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı devamsızlık oranlarını azaltmak üzere stratejiler belirtmiştir. Bakanlığın 2017 İdare Faaliyet Raporunda bu konu ile ilgili belirlenen eylem planı şu şekilde sıralanmaktadır:

- Öğrencilerin devamsızlıkları aynı gün e-Okul sistemine işlenmesi ve ivedilikle velisine bildirilmesinin sağlanması,
- Devamsızlığı alışkanlık haline getirmiş öğrencilere ulaşılması,
- Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından devamsızlığa neden olan problemlerin çözümüne yönelik okul yöneticilerine ve öğretmenlere rehberlik çalışmalarının yapılması,
- Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlükleri ile iletişim sağlanarak düzenlenecek kurslara öğrencilerin yönlendirilmesi konusunda işbirliğinin yapılması,
- Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ile iletişim kurularak uzman desteğinin sağlanması,
- Velileri bilinçlendirici çalışmalar yapılması.
- Ekonomik sebeplerden dolayı çalışmak zorunda kalan devamsız öğrencilere yönelik okul aile birlikleri ve yerel yönetimlerle birlikte maddi destek imkânlarının oluşturulması,
- İnternet kafe, oyun salonu vb. yerlere eğitim-öğretim süresince öğrencilerin erişiminin engellenmesine ilişkin olarak İl/İlçe Emniyet Müdürlükleri ile işbirliği yapılması,
- Devamsız öğrencilerin velileri ile iletişim kurularak gerektiğinde ev ziyaretleri yapılması,

- Okullarda devamsızlığı bulunmayan veya az olan öğrenciler takdir edilerek diğer öğrencilerin teşvik edilmesi.

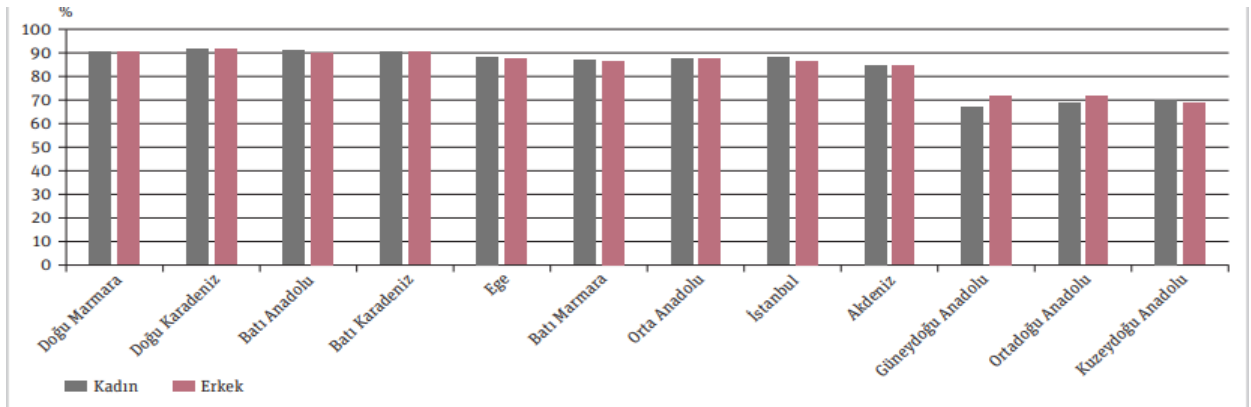
2017-2018 eğitim- öğretim yılında 17 milyon 885 bin 248 öğrenci örgün eğitimden yararlandı. 4 milyon 946 bin 713 öğrenci resmi, 1 milyon 351 bin 712'si özel, 1 milyon 586 bin 823'ü ise açık öğretim kurumlarında eğitim gördü. (Milli Eğitim İstatistikleri, 2018). Öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında, resmi okullarda, 7 milyon 604 bin 228 erkek, 7 milyon 342 bin 485 kız ;özel okullarda 739 bin 791 erkek, 611 bin 921 kız öğrenci eğitim görmektedir. Açık öğretim kurumu cinsiyet verilerine göre ise 887 bin 58 erkek, 765 bin kız öğrenci olduğu belirtilmiştir. (Milli Eğitim İstatistikleri, 2018). 2016-2017 eğitim- öğretim yılında yaş grupları bazında brüt okullaşma oranlarına bakıldığında 5 yaş %70,4; 6-9 yaş %98,1; 10-13 yaş %99,2; ve 14-16 yaş %87,4 şeklinde olduğu görülmektedir. Okulöncesi eğitim dönemine tekabül eden 4-5 yaş grubunun brüt okullaşma oranı %52,1'dir. Okulöncesi eğitim döneminde okullaşma oranının en düşük olduğu il Ağrı (%35) en yüksek olduğu il ise Erzincan'dır (%77,1). 2017-18 eğitim öğretim yılında, Türkiye'deki 3-5 yaş net okullulaşma oranı %38,5, 4-5 yaş net okullulaşma oranı %50,4'tür. 5 yaş net okullulaşma oranı ise %66,9'dur; 5 yaş brüt okullulaşma oranı %83,8'dir. Okul öncesi eğitim çocuğu her anlamda ilköğretimi hazırlamaktadır ve gelişimsel açıdan oldukça önemlidir. Bu nedenle okulöncesi eğitimde de okullaşma oranları henüz yeterli değildir. Bu noktada özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının da okul öncesi eğitimden faydalanabilmesi için "katkı payı" problemini aşmak gereklidir. (Eğitim Reformu Girişimi, 2019)

İlkokul düzeyinde net okullaşma oranı 2016-2017 döneminde %91,2 iken, 2017-2018 döneminde %91,5'e yükselmesine karşın bu oranın hala daha %100 olmaması eğitime erişimde sınırlılıkların olduğunu göstermektedir. Ortaokul okullaşma oranlarında ise durum çok da iç açıcı olmayıp 2016-2017 döneminde net okullaşma %95,7 iken, bu oran 2017-2018 döneminde %94,5'e gerilemiştir. Bu oranlarda cinsiyet bazında büyük bir farklılık olmadığı da görülmektedir. İlkokulda kızların okullaşma oranı %91,7; erkeklerin ise %91,4'tür. Ortaokulda ise kızların okullaşma oranı %94,7; erkeklerin ise %94,3'tür. Eğitime erişimde cinsiyet farklılıklarının azalması ile kız çocuklarının okula gönderilmesi için yapılan kampanya ve çalışmaların etkili olduğunu söyleyebiliriz." Bu oran, okullulaşmanın en düşük olduğu bölgelerden Güneydoğu Anadolu'da 2016-17'de %65,8 iken 2016-17'de %67,2'e; Ortadoğu Anadolu'da %66,8'den, %68,9'a çıktı." (Eğitim Reformu Girişimi, 2019) Ancak hala daha ortaöğretimde Türkiye'nin Doğu bölgelerinde okullaşma oranları oldukça düşük olup, oranlarda cinsiyet bazında da ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir.

Ortaöğretimde Cinsiyet Ve Bölgeler Ayrımında Net Okullulaşma Oranları, 2017-18 (%)
(Eğitim Reformu Girişimi, 2019)

Ortaöğretim dönemine gelindiğinde açıköğretime giden öğrenci sayıları dikkat çekmektedir. 2017-2018 eğitim döneminde Türkiye’de lise çağında olup ortaöğretim devam eden 14-17 yaş aralığındaki öğrencilerin oranı %6.6dır. Bu öğrencilerin %40.3ü kadın, %59.7si erkektir. (Eğitim Reformu Girişimi, 2019). Örgün eğitime devam edebilecek yaştaki gençlerin açıköğretime geçmesi alacakları eğitimin kalitesi ve kazanabilecekleri sosyal beceriler açısından pek çok problemi beraberinde getirmektedir.

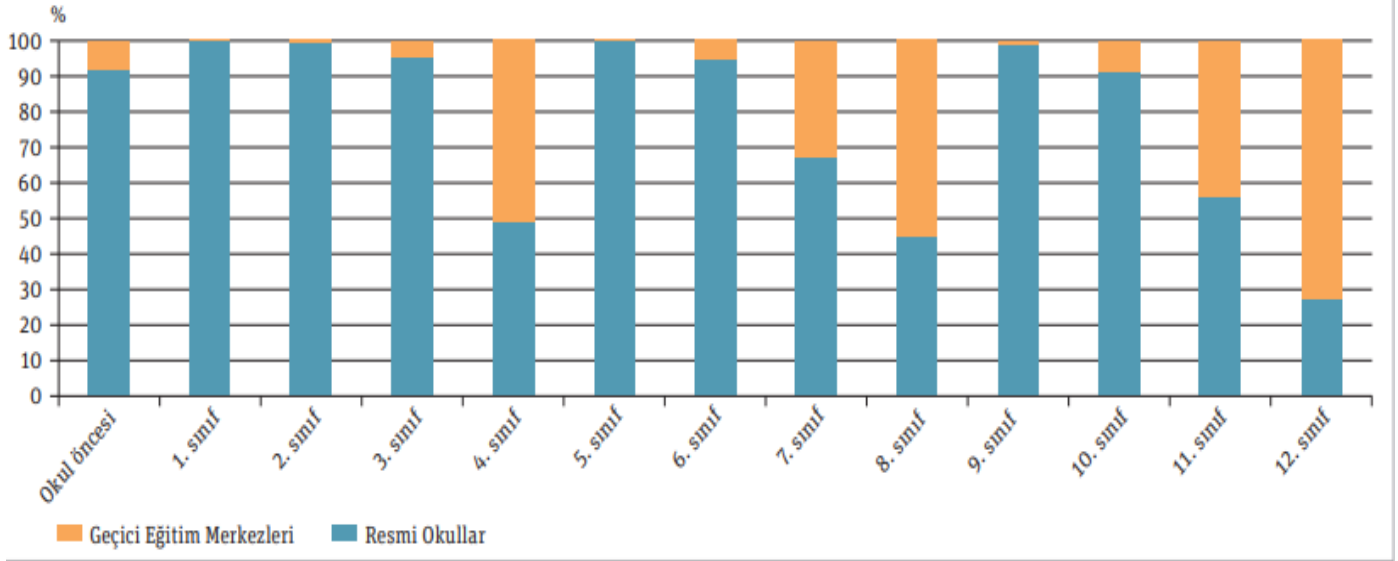
2017-2018 eğitim öğretim yılında 5 yaş grubunda net okullaşma oranı %66,9 olup halen daha OECD ve Avrupa Birliği ortalamalarının altında olduğu görülmektedir. OECD’nin yayınlamış olduğu “Bir Bakışta Eğitim 2018” raporunun verilerine göre 42 ülke arasında Türkiye yalnızca Suudi Arabistan’ın önünde yer almaktadır.

Türkiye’de temel eğitimden mahrum kalan çocuklar meselesinde önemli bir diğer nokta iste mülteci çocuklardır. Irak ve Suriye’den ülkemize göç eden pek çok çocuk ve genç eğitim haklarından mahrum kalmaktadır. UNICEF’in son yayınlanmış raporuna göre 2019 yılının başında 645 bin Suriyeli çocuk okula kayıtlı iken 400 bin Suriyeli çocuk hala daha okul dışında kalmaktadır (UNICEF,2019)

Kademelere Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Çocukların Resmi Okullar Ve Geçici Eğitim Merkezlerindeki Oranları

"Mültecilere yönelik ilk kapsamlı yasal düzenleme ise Nisan 2014'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu hazırlanmasıdır. Bu Koruma Kanunu, mülteci çocukların

eğitiminde izlenecek yollar, çocuklara yönelik müfredat, çocuklara eğitim verecek öğretmenler için aranan nitelikler ve öğretmen ihtiyacının nasıl karşılanacağına dair bilgi içeren bir kanundur." (Kardeş & Akman, 2018) Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS) ve Çocuk Hakları Sözleşmesine göre ülkemizin yönetimi altındaki her yerdeki çocukların eğitim hakkını garanti altına alma yükümlülüğü bulunmaktadır. "Bu yükümlülük, Türkiye'deki bütün çocuklara, mülteci veya sığınmacı olarak statüleri ya da başka herhangi bir yasal statü, ya da çocukların ailelerinin yasal statüsüne dayanan herhangi bir ayrımcılık yapmaksızın ücretsiz ve zorunlu ilköğretim eğitiminin verilmesini de kapsamaktadır". (Öztürk, 2018). Mülteci çocukların da eğitim hakları her ne kadar kanunen korunmuş olsa da grafikten de görülebileceği üzere Suriyeli mülteci çocukların okullaşma oranları genel okullaşma oranları ile kıyaslandığında halen daha oldukça düşük kalmaktadır. Özellikle lise çağındaki gençlerin okullaşma oranının düşüklüğü çocuk işçiliği bağlamında ele alınmalı ve buna göre önleme çalışmaları planlanmalıdır. (Eğitim Reformu Girişimi, 2019). 2018 yılının başında Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF işbirliği ile eğitim dışında kalan 10-18 yaş aralığındaki mülteci çocukların eğitime geri kazandırılabilmesi için "Hızlandırılmış Eğitim Programı" başlatılmıştır. Programda ilk olarak eğitim dışında kalan mülteci çocuklar

belirlenmiş ve Mayıs 2018'de ilk eğitimler vermeye başlanmıştır. (Eğitim Reformu Girişimi, 2019).

UNICEF'in Küresel Eğitim Fırsatlarının Finansmanı Uluslararası Komisyonunun hazırladığı rapora göre eğitime erişim sorunu için durumun çok parlak olmadığı görülmektedir. Bu rapora göre temel hedefin "her çocuğu okulla ve öğrenimle buluşturma" olmasına karşılık 2030 yılına gelindiğinde düşük gelirli ülkelerde okul çağındaki üç çocuktan ikisinin temel becerileri öğrenmemiş olması öngörülmektedir.

Bu raporun verilerine göre:

- 2030 yılında ilköğretim ötesinde hiçbir eğitimi bulunmayan 1,5 milyar yetişkin olacaktır. Küresel bir eğitim krizine dönüşebilecek durumu engellemek için eğitim harcamalarının ulusal bütçelerdeki payının yüzde 3'ten yüzde 5'e çıkarılması gerektiği vurgusu yapılmaktadır
- Düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde ilköğretim çağındaki çocukların yalnızca yarısı, ortaöğretim çağındaki çocukların da dörtte birinden biraz fazlası temel becerileri edinebilmektedir.
- İlk ve ortaöğretim çağındaki 330 milyon öğrenci en temel öğrenim donanımına bile sahip olamamaktadır.
- Nüfus arttıkça kriz de büyümektedir. 2030 yılına gelindiğinde düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde okul çağında tahminen 1,4 milyar çocuk olacaktır.
- Okula hiç başlamayan kız çocuk sayısı aynı durumdaki erkek çocuk sayısının iki katı olacaktır. (The International Commission on Financing Global Education Opportunity, 2016)

PROBLEM ANALİZİ

Çocukların eğitim dışında kalmasını etkileyen mikro ve makro düzeyde pek çok faktör etkilemektedir. UNICEF'in Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Raporuna göre bu nedenler:

- Sosyokültürel etmenler (toplumsal cinsiyet ve engellilik)
- Psikososyal etmenler (suça sürüklenme, şiddet mağduru olma veya şiddete tanıklık etme, cinsel istismar ve enstest mağduru olma gibi çeşitli travmatik deneyimler)
- Sosyal sermaye

- Sağlık (çocuğun ve herhangi bir aile üyesinin devam eden ve uzun süreli tedavi gerektiren hastalıkları)
- Ekonomik kısıtlar (eğitimle ilgili masrafları karşılayamama, eğitime devamın fırsat maliyeti ve çocuğun çalıştırılması, yetersiz beslenme)

İlköğretim 1924 yılından itibaren zorunlu ve ücretsiz olmasına karşın, muhafazakar, az gelişmiş ve kırsal bölgelerdeki kız çocukları başta olmak üzere halen daha ilköğretim eğitime başlamamış veya zorunlu olan ilköğretimini tamamlamayan öğrenciler mevcuttur. "Bu durumun nedenleri arasında ekonomik sıkıntılar, çocuk işçiliği, okulun uzaklığı, şevk kırılması, ailenin ihmali, ayrımcılık ve toplumun kız çocuklara getirdiği kısıtlamalar yer almaktadır." (UNICEF). Kız çocuklarının okuldan erken ayrılmasının nedenleri arasında evlilik ve ailenin izin vermemesi yer almaktadır. Erkek çocuklarda ise bu sebepler daha az bir orana sahip, erkek çocuklar için eğitimin maliyeti ve çalışma ve okulda başarısız olmak eğitime erken ayrılmanın önemli sebepleri olarak görülüyor.

Çocukların temel eğitime erişimine yönelik problemleri temelde dört başlık altında sıralayabiliriz:

1. Çocukların örgün eğitimden uzaklaşması
2. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği doğrultusundaki kültürel normlar
3. Ekonomik nedenler (çocuk işçiliği, maddi yetersizlikler)
4. Göçmen çocukların maruz kaldığı ayrımcılık ve sosyal uyum sorunları

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında hazırlanan İdare Faaliyet Raporuna göre eğitime erişim konusundaki problem alanları şu şekilde belirlenmiştir: (Eğitim Reformu Girişimi, 2019)

- Ortaöğretimde okul türü kontenjanlarının öğrenci talepleri ile uyumu
- Okul öncesi eğitim imkanlarının yaygınlık ve yeterliliği
- Özel öğretim okul ve kurumlarının yaygınlık ve yeterliliği
- Yurt dışında yaşayan vatandaşlara yönelik sunulan eğitim imkanlarının ve izleme değerlendirme sisteminin yeterliliği
- Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tespitine yönelik etkili bir tarama ve tanılama sisteminin yeterliliği

- Zorunlu eğitimden ayrılımların önlenmesine ilişkin etkili bir izleme ve önleme mekanizmasının yeterliliği
- Eğitim ve öğretime erişimde bölgesel farklılıklar

Çocukların eğitim dışında kalmasına neden olan durumlardan biri ise sağlık sorunlarıdır. Bunun en temel örneklerinden biri çocukluk çağı kanserleridir. Kanser tedavisi gören çocuklar yaklaşık 1 ile 3 yıl arasında hastanede tedavi görmektedir. Bu aşamada çocukların eğitim sisteminden uzak kalmaları hem tedavi motivasyonlarını etkiliyor hem de yaşatlarının gerisinde kalmaları tedavi sonrasında çocukta okula uyum sorunlarına neden oluyor. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesinde ve Okmeydanı SSK Hastanesinde hastane içerisinde açılan okul servisi açılmıştır ve Sağlık Bakanlığı ve MEB arasındaki protokol uyarınca MEB'in atayacağı öğretmenler ile çocukların eğitimlerine devam edebilmesi sağlanacaktır. Ancak halihazırda Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğinde çocukların süregelen hastalıklara sahip olmaları durumunda eğitim haklarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

Akran zorbalığı çocukların okulda devamsızlıklarını etkileyen ve eğitim sisteminin dışında kalmalarına neden olan faktörlerden bir diğeri olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)nün 2017 yılında 72 ülkede öğretmen, öğrenciler ve okul yöneticilerini kapsayan *PISA 2015 Öğrencilerin İyi Olma Hali Raporunda* akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin devamsızlık yapma oranlarının 3-4 kat arttığı belirtilmiştir. Bu rapor kapsamında öğrencilere yapılan ankette "kendimi okulda dışlanmış hissediyorum", "kolayca arkadaşlık kurabiliyorum", "okula ait hissediyorum", "okulda diğerlerinden farklı hissediyorum", "arkadaşlarımın beni sevdiğini hissediyorum", "yalnız hissediyorum" ifadeleri üzerinden öğrencilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda okul aidiyet indeksi hesaplanmıştır. Öğrenci oranları değerlendirildiğinde "Türkiye'de okula ait hissettiğini belirten öğrenci oranı yaklaşık %61 iken bu oran OECD ortalamasında %73'tür. Bu oranla Türkiye OECD ülkeleri içinde okul aidiyeti en düşük öğrenci oranlarından birine sahip olmuştur." (OECD, 2017).

Devamsızlık sürecinin etkin takibi oldukça kritik önem taşımakta. Ortaokul müfredatı yeterli olmadığından çocuk liseye geçtiğinde lise müfredatı çocuğu zorluyor ve bu durumda çocuk mutsuz oluyor.

Ülkemizde eğitim sistemi dışında kalan çocuklar içerisinde mülteci çocuklar önemli bir yere sahiptir. "UNESCO'nun 2011'de yaptığı araştırmaya göre, eğitim hakkından faydalanamayan Suriyeli çocuklar daha fazla istismar ve kötü muamele riski altında, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını (tedirginlik, stres, endişe, umutsuzluk...) daha fazla gösteriyor, fiziksel ve psikolojik gelişimlerinde çeşitli gerilemeler yaşıyor" (Koman, 2015)

İnsan Hakları İzleme Örgütü yaptığı araştırmada Türkiye'de kampların dışında yaşayan Suriyeli çocukların okula gitmelerinin engel olan neden şu şekilde sıralanmıştır:

- *Dil engeli:* Suriyeli çocukların çoğu Arapça'dan başka bir dil bilmediğinden, Türkçe eğitim verilen okullarda dil engeli nedeniyle sorun yaşamakta.
- *Ekonomik zorluklar:* Ekonomik güçlükler nedeniyle aileler ulaşım, okul gereçleri ve geçici eğitim merkezleri söz konusu olduğunda, okul harcı gibi masrafları karşılayamıyor. Türkiye'de hali hazırda mevcut olan işsizlik üzerinde olumsuz etkileri olabileceği gerekçesiyle Suriyeli mülteci nüfusa Türkiye'de çalışma izni verilmediğinden mülteci çocuklarda çocuk işçiliği çok yaygın. "Çalışma hayatına ilişkin güvencelerden yoksun kalan anne ve babalar emeklerinin karşılığı sayılabilecek adil bir gelir elde edemedikleri için, birçok aile geçinmek için çocukların getirdiği gelire muhtaç kalıyor." (Watch, 2015)
- *Toplumsal uyuşma:* Bazı Suriyeli aileler, çocukları okulda Türkiyeli sınıf arkadaşları tarafından zorbalığa maruz kalacakları ve kaynaşma güçlüğü çekeceklerinden çekindiklerinden çocuklarını oturdukları yerdeki devlet okullarına kaydettirmiyorlar. (Watch, 2015)

Çocukların suç ile ilişki kurması, mağdur ya da suça sürüklenen çocuk olarak adli sisteme girmeleri eğitim hakkına tesir eden sonuçlar doğurabiliyor. Çocuğun okul içinde etiketlenmesine, utanmasına, dışlanmasına neden olabiliyor. Suça sürüklenen çocukların tutuklanması örgün eğitim hakkından mahrum kalmaları ile sonuçlanabilmekte. Okulu bırakan çocuklar da suçla ilişki kuruyor.

PAYDAŞLAR

Eğitim dışında kalan çocuklar sorununun çözülmesi konusundaki en önemli aktörlerden biri kuşkusuz Milli Eğitim Bakanlığıdır (MEB). MEB, bakanlığa bağlı her kademedeki öğretim kurumlarının öğretmen ve öğrencilerine ait bütün eğitim ve öğretim hizmetlerini plânlamak, programlamak, yürütmek, izlemek ve denetim altında bulundurmak ile yükümlüdür. Buradan yola çıkarak, okul çağına gelmiş olan her çocuğun zorunlu eğitimi aldığını ve devam ettiğini denetlemesi gerekmektedir. Mevcut duruma bakıldığında bakanlığın bu konudaki denetimler konusunda daha titiz bir yaklaşımla hareket etmesi gerektiği görülmektedir. Görüldüğü üzere çocukların bir okulda kayıtlı olması bu denetim için yeterli değildir. Çocuğun okula devam etmesi de aynı hassasiyetle takip edilmeli ve gerekli durumlarda yasal prosedür uyarınca gerekli aksiyonlar alınmalıdır.

Okul dışında kalan çocuklar ile ilgili kilit role sahip bir diğer paydaş ise kuşkusuz sivil toplum örgütleridir. Anneleri ile hapisanelerde bulunan çocukların eğitim hakkı ile ilgili olarak

TOÇEV ve Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfının projeleri sivil toplum örgütlerinin bu konu üzerindeki etkin çalışmalarına örnek olarak gösterilebilir. Bununla beraber eğitimde fırsat eşitliği, kız çocuklarının okuması gibi konularda Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türk Eğitim Vakfı gibi sivil toplum örgütleri de çocukların eğitimden mahrum kalmamasına yönelik pek çok çalışma yürütmüştür. Bu çalışmalarda hem toplumun farkındalığını arttırmak hem de eğitim hakkından mahrum kalan çocuklara doğrudan yardım sağlamak hedeflenmektedir.

Eğitim dışında kalan çocukların önemli bir kısmının aile bütçesine katkı sağlamak üzere kaçak olarak çalıştırıldığı bilinmektedir. Bu noktada, bu durumun tespiti ve çocukların esas olmaları gereken yer olan okullara geri dönebilmelerinin sağlanabilmesi konusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına da önemli görevler düşmektedir. Çocukların hiçbir gerekçe ile çalıştırılmaması için gerekli denetimlerin yapılması, çocukların temel haklarından biri olan eğitimden mahrum kalmamaları açısından oldukça önemlidir.

Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Raporunda belirtildiği üzere Nüfusa kayıt ve ikamet tezkeresinin eğitime erişim noktasında oluşturduğu engellerin aşılmasına yönelik olarak İçişleri Bakanlığı ile bir işbirliğine gidilmesi ve bu doğrultuda kayıt noktasında Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT) ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Ulusal Adres Veri Tabanından (ADNKS) kaynaklanan sorunların aşılmasına yönelik çalışmaların hızlandırılması da bu sorunun çözülmesi konusunda gerekmektedir.

ÖNERİLER

Çocukların eğitim sisteminin dışında kalmalarındaki en önemli sebeplerden biri sosyokültürel faktörler olduğu göz önüne alındığında toplumun, özellikle de sosyo ekonomik düzeyinin düşük olduğu bölgelerde farkındalık çalışmalarının arttırılması bu sorunun çözülmesi konusunda önemli olacaktır. Hem çocukların hem de ebeveynlerin çocukların en temel haklarında biri olan eğitim hakkı konusunda bilinçlendirilmesine yönelik kamu spotları, saha çalışmaları bu anlamda etkili olarak yöntemlerdendir. "Haydi Kızlar Okula" gibi projeler toplumun durumu değerlendirilerek geliştirilip süreklilikleri arttırılabilir.

Çocukların maruz kaldıkları akran zorbalığının erkenden tespit edilebilmesi için rehber öğretmenler başta olmak üzere öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bu konuda eğitilmesi çocukların okula devamlılık motivasyonunu arttıracaktır. Okul çağındaki çocuklar günün büyük bir bölümünü okulda geçirdiklerinden öğretmenlerin çocukların gelişimsel süreçleri konusunda daha bilinçli olmaları ve bu gelişimsel aşamaların getirebileceği olası problemler konusunda gerekli tedbirleri almaları gerekmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin çocuk

gelişimi konusunda daha derinlemesine bilgi sahibi olmaları için periyodik eğitimler düzenlenmelidir.

Ekonomik yetersizlikler nedeniyle eğitimden sisteminde uzak kalan çocuklar için devlet ve sivil toplum örgütleri işbirliği ile bu çocuklara ve ailelerine yapılacak maddi yardım stratejileri belirlenmeli ve bu yardımlar hakkında toplum bilinçlendirilmelidir. Eğitim konusunda hem devlet hem de sivil toplum örgütleri tarafından yapılan maddi yardımlar hakkında toplumun büyük bir kısmı bilgi sahibi değildir. Bu konuda büyük kitlelere ulaşılabilecek tanıtım çalışmaları yapılmalıdır.

Ekonomik kısıtlılıklar gerekçesiyle çok düşük ücretlere çok zor şartlar altında uzun saatler çalıştırılan çocuklar eğitimden uzak kalmaktadır. Kayıt dışı çalıştırılan bu çocukların eğitime geri kazandırılabilmesi için denetimler arttırılarak çocuk işçi çalıştıran işverenlere uygulanan cezai yaptırımlar arttırılmalıdır. Çocuk işçiler yerine kadınların iş hayatındaki yerinin arttırılması sağlanmalıdır. Bu sayede aile ekonomisi canlanacak, çocuklar da temel eğitim haklarından mahrum kalmayacaktır. Kadın istihdamını arttırmak için meslek atölyeleri düzenlenebilir ve İŞKUR kadınların istihdamı için gerekli aksiyon planlarını düzenleyebilir. Bununla beraber çalışan kadınların en büyük sorunu küçük çocuklarının gün içerisindeki bakımını üstlenecek birini bulamayışlarıdır ve çoğu zaman bu sebeple kadınlar çocuk sahibi olduktan sonra iş hayatından ayrılmak durumunda kalmaktadır. Bu sorun için de ücretsiz anaokulu ve kreşlerin sayılarının arttırılması gerekmektedir.

Günümüzde devlet okulları ve özel okullar arasındaki fark her geçen gün artmaktadır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının bu bağlamda en temel farklardan biridir. Devlet okullarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, öğretmenlerin öğrencileri ile daha yakından ilgilenebilmesini ve sorunlarını daha erken tespit edebilmesini sağlayacaktır. Bu noktada okulların fiziki şartlarının da düzenlenmesi, derslik sayılarının arttırılması gerekmektedir.

Mülteci çocukların da eğitim temel hakkıdır. Dolayısıyla onlara sunulan eğitimin niteliğinin de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan çocuklardan farklı olmamalıdır. Fakat mülteciler farklı bir kültürden geldiğinden onların ülkemizde alacakları eğitimden diğer çocuklar kadar yararlanabilmeleri için sosyal uyum sorunu çözülmelidir. Bu noktada mülteci çocukların da eğitim gördüğü okullarda sosyal uyum için kaynaştırıcı aktivite çalışmaları yapılmalıdır. Futbol turnuvaları, eğitici oyunlar, kültürel geziler bu kaynaştırıcı aktivitelere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca mülteci çocukların ayrımcılığa maruz kalmaları da önlenmelidir. Bunun için mülteci çocukların eğitim gördüğü okullardaki öğretmenlere ve okul yöneticilerine

farkındalık eğitimleri verilmelidir. Bu farkındalık eğitimi aynı zamanda ebeveynlere de verilmelidir.

Süreğen sağlık sorunları veya uzun süre tedavi gerektiren hastalıklar çocukların eğitim görmelerine bir engel olmamalıdır. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve sivil toplum örgütleri işbirliği ile çocukların hastane ortamında eğitime devam etmeleri ve tedavilerini tamamladıklarında yaşitlarından geri kalmamaları sağlanmalıdır. Aksi halde çocuklar yaşitlarından akademik olarak geri kaldıklarında okula devam etmek istemeyebilmekte veya çok ciddi uyum sorunları yaşamaktadırlar.

Kaynakça

Eğitim Reformu Girişimi. (2019). *Eğitim İzleme Raporu 2017-2018 Yönetici Özeti*.

Eğitim Reformu Girişimi. (2019). *Eğitim İzleme Raporu-Öğrenciler ve Eğitime Erişim*.

Humanium. (2018). *Right to Education : Situation around the world*. Humanium:
<https://www.humanium.org/en/right-to-education/> adresinden alınmıştır

Kardeş, S., & Akman, B. (2018). Suriyeli Mültecilerin Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Elementary Education Online* , 1224-1237.

Koman, E. (2015, Aralık). *Suriyeli mülteci çocuklar ve engellenen eğitim hakkı*. 2019 tarihinde Heinrich Böll Stiftung Türkiye Temsilciliği: <https://tr.boell.org/tr/2015/12/29/suriyeli-multeci-cocuklar-ve-engellenen-egitim-hakki> adresinden alındı

OECD. (2017). *PISA 2015 Öğrencilerin İyi Olma Hali Raporu*.

Opportunity, T. I. (2016). *The Learning Generation: Investing in Education for a Changing World*. UNICEF.

Öztürk, F. Z. (2018). Mülteci Öğrencilere Sunulan Eğitim-Öğretim Hizmetinin Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International* , 52-79.

T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. (2018, Ocak 8). *MEB, kız çocuklarının okullaşma oranını açıkladı; Eğitim İş "Bilgiler doğru değil" dedi*. 2019 tarihinde T24:
<https://t24.com.tr/haber/meb-kiz-cocuklarinin-okullasma-oranini-acikladi-egitim-is-bilgiler-dogru-degil-dedi,529622> adresinden alındı

The UNESCO Institute for Statistics. (2018). *One in Five Children, Adolescents and Youth is Out of School*.

Türkiye, U. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar*. UNICEF:
<https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar> adresinden
alınmıştır

UNICEF. (2012). *Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi- Türkiye Raporu*. UNICEF.

Watch, H. R. (2015). *Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımda Hiç Bir Şey Göremiyorum- Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek*. Amerika Birleşik Devletleri: Human Rights Watch .

ÇOCUK İSTİSMARI

Mevcut Durum

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre; "Çocuk istismarı, sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna fiili ya da potansiyel bir zarara neden olarak fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkar muamele yahut ticari veyahut da diğer sömürünün her tür biçimini" oluşturmaktadır (WHO Raporu, 1999).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019) "Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen suç mağduru çocuk" verilerine göre 2016 yılında güvenlik birimlerine mağdur olarak gelen veya getirilen 158.343 çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların 16.877'si cinsel suçlar nedeniyle mağdur olmuş çocuklardan oluşmaktadır ve cinsel şiddete maruz kalan çocukların yaklaşık %87'si kız çocuğudur (2.202 erkek çocuk; 14.671 kız çocuk). 2017 yılı güvenlik birimlerine mağdur olarak gelen veya getirilen çocuklara ilişkin istatistiklerine bakıldığında toplam sayının 137.482 olduğu, bunun 18.623'ünün cinsel istismar suçuna maruz kalan çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (2019) "Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen suç mağduru çocuk" verilerinin 2017 yılı istatistiklerinden sonra güncellenmediği, bu nedenle son 2 yıla ait verilere ulaşmanın mümkün olmadığı görülmüştür. Verilerin güncellenmesine ilişkin yetersizliklerin yanı sıra, çocuğa karşı fiziksel şiddet oranlarına ilişkin resmi rakamlara ulaşmakta güçlük yaşanmaktadır. TÜİK verileri her ne kadar suç türü açısından ayrı ayrı veriler sunuyor olsa da TCK kapsamında çocuğa karşı fiziksel şiddetin ayrı bir suç olarak tanımlanmaması, "Yaralanma" suçuna maruz kalmaktan dolayı getirilen çocukların da ne kadarının fiziksel şiddet kapsamında değerlendirilebilecek nitelikte olduğunun anlaşılamamasından dolayı fiziksel şiddet yaygınlık oranlarına ilişkin resmi istatistiklere erişmek mümkün değildir. Duygusal şiddet yaygınlık oranları ise buz dağının tümüyle görünmez yüzünü oluşturmaktadır ve yaygınlık oranlarının tespiti açısından en zor veri erişimine sahip şiddet türüdür. 2014 yılı istatistikleri ile 2017 yılı "Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen suç mağduru çocuk" istatistikleri karşılaştırıldığında cinsel istismar nedeni ile güvenlik birimine getirilen çocuk sayısının 11.095'ten 18.623'e yükselerek yaklaşık %60 oranında arttığı görülmektedir.

TÜİK'in Adli İstatistikleri incelendiğinde 2010 yılında ceza mahkemelerinde çocuklara karşı işlenen cinsel suçlar kapsamında açılan dava sayısı 16.135 iken, 2015 yılında bu sayı % 5,09 artış ile 16.957'ye yükselmiştir. 2015 yılı davalardaki mahkumiyet oranı %82'dir.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğüne göre; Çocuk cinsel istismar hükümlülerinin yüzdesi % 42,5 iken (2006 yılında) % 58,8'e (2016'da) yükselmiştir (IMDAT,2018).

Adalet Bakanlığı Adli ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2017 Adalet İstatistikleri Raporuna göre, Adli Tıp Kurumu şube müdürlüklerinin 2017 yılında TCK 103/1 Cinsel istismar maddesi kapsamında muayeneye getirilen çocuk sayısı 416'dır.

Çözümlemeyip AİHM'e giden 15 çocuk ihmal ve istismar davası sonuçlanmıştır.

Çocuğa karşı şiddet yaygınlık oranlarına dair veri sağlamayı amaçlayan alan araştırmaları incelendiğinde, 7-18 yaş grubundan çocukların %51'i son bir yıl içinde duygusal şiddete, %43'ü fiziksel şiddete, %23'ü ihmale ve %3'ü de bir biçimde cinsel istismara maruz kaldıkları görülmektedir (UNICEF, 2008). Boğaziçi Üniversitesi ve Hümanist Büro tarafından yapılan Türkiye'de 0-8 Yaş Arası Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre (2013), çocuklarının kendilerini kızdıran davranışlarına karşı ebeveynlerin %74'ünün duygusal şiddet yöntemlerine (çocuğun sevdiği bir şeyin yasaklanması, temel ihtiyaçların kesilmesi, bir odaya kilitlemek, bağırarak, tehdit etmek vb.); %23'ünün ise fiziksel şiddet yöntemlerine (tokat atmak, itmek, sarsmak, saç/kulak çekmek vb.) başvurduğu görülmektedir. Araştırma evde duygusal veya fiziksel şiddet olduğu durumda, o evde bulunan 0-8 yaş arası çocukların yüzde 70'inin şiddete tanıklık ettiğine de işaret etmektedir.

Risk faktörleri

Çalıştay kapsamında tartışılan konulardan biri de çocuk istismar ve ihmalini kolaylaştıran risk faktörlerinin neler olduğudur. Başlıca risk faktörleri şu şekilde sıralanabilir;

a) Toplumsal Normlar ve Risk Faktörleri

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre çocuk istismarı ve ihmalini kolaylaştıran toplumsal nitelikteki faktörler şu şekilde sıralanabilir; sosyal eşitsizlik, toplumda şiddetin etkilerinin azımsanmasına ilişkin kültürel normlar, medyada şiddetin yanlış temsili, savaş ve çatışmalar gibi toplumsal travmaların ve organize şiddet olaylarının yaygınlığı, çocukluk kavramındaki kültürel anlayış farkları.

b) Ebeveyne İlişkin Risk Faktörleri

Aile içi şiddet öyküsü, sosyal izolasyon, ailenin göç öyküsü ve düşük sosyo ekonomik statü gibi stresörlerin varlığı aile yapısına ilişkin stres faktörleri arasında yer almaktadır. Ayrıca ebeveyn özellikleri açısından değerlendirildiğinde, ebeveynlerin sorunlarla başa çıkma becerilerinin yeterince gelişmemiş olması, aile bireylerinde psikolojik, psikiyatrik bozukluklar, istenmeyen gebelikler, çocuk yaşta evlilikler ve genç anneler, anne veya babadan birinin üvey

olması, annenin pasif, bağımlı kişilik örüntüsüne sahip olması, ebeveynlerden birinin geçmişte suç veya intihar öyküsünün olması da istismarı kolaylaştıran risk faktörleri arasında yer almaktadır.

Çocuk ihmal ve istismarı açısından bazı risk faktörleri olduğu konuşulmuştur. Bunların başında ebeveyn bilgisizliği, sosyal eşitsizlik, dağılmış ailelerin çocuğu olmak, kurumda yaşamak gibi faktörlerin geldiği belirtildi. Özellikle istismar sebebiyle kuruma gelen çocuklarda çocuğun sosyal izolasyon ya da sevgiyi yanlış öğrenmesi sebebiyle ikincil istismara açık hale geldiği konuşulmuştur. Ayrıca güvenli bağlanma oluşmayan çocukların istismara daha fazla açık olduğu da masadakiler tarafından hem fikir olunan bir konu olmuştur.

c) Çocuğa İlişkin Risk Faktörleri

Çocuğa ilişkin risk faktörlerinin başında cinsiyet gelmektedir. Kız çocuklarının oğlan çocuklarına kıyasla cinsel istismara maruz kalma oranlarının çok daha yüksek olduğu bilinmektedir. Araştırmalar ayrıca bir kez istismara uğrayan çocuğun istismara uğrama ihtimalinin de hiç istismara uğramayan çocuğa oranla daha fazla olduğu sonucunu vermektedir. Fiziksel, zihinsel veya gelişimsel bir engeli bulunan, sosyal olarak yalnız, kolay itaat eden çocukların istismara daha açık olduğu bilinmektedir. Göç öyküsüne sahip, mülteci ve sığınmacı konumundaki çocuklarda da istismar oranlarının daha yaygın olduğu bilinmektedir.

Sağlık alanında da ihmal ve istismarın olabileceği konuşulmuştur. Çok sık uzman doktorun değişmesi, işleme birçok öğrencinin girmesinin psikolojik istismar olabileceği ve hemşirelerin başarısız işlemi kabullenmeyip başka bir hemşireden destek istemeden ısrarla işleme devam etmesinin çocukları fiziksel istismara açık hale getirebileceği konuşulmuştur.

d) İstismarcı Profilleri

Diyanet'in yayınladığı bir araştırmada istismarcı profili şu şekildedir;

- %44 Okul çalışanları
- %23 Eski sevgili
- %11 Baba, kardeş
- %8 Komşu
- %8 Akraba
- %3 Üvey baba
- %2 Sosyal medya
- %1 Doktor

Yukarıda oranların da ortaya koyduğu gibi istismarcıların genellikle çocuğun tanıdığı kişiler olduğu, bu durumun da bildirim zorlaştırdığı bir kez daha vurgulanmıştır.

Hukuki Düzenlemeler

Uluslararası Düzenlemeler

Çocuk istismarı ve ihmalini önlemeye yönelik ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin arasında öncelikle Çocuk Haklarına Dair Sözleşme yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Türkiye, sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır.

Madde 19

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir."

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yanı sıra ülkemizin taraf olduğu diğer bazı uluslararası sözleşme ve protokoller şu şekildedir;

- Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismar karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi

Ulusal Düzenlemeler

Çocuk istismarına ilişkin ulusal nitelikteki hukuki düzenlemelerin başında;

- 5237 sayılı Ceza Kanunu
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
- 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve ilgili yönetmelikler yer almaktadır.

Çocuğa yönelik cinsel şiddet; 5237 sayılı Ceza Kanunu'nun 103 üncü maddesinde bu konu "Çocukların Cinsel İstismarı" başlığı ile düzenlenmiştir.

Madde 103- (Değişik: 18.6.2014-6545/59 md.)

(1) (Yeniden düzenlenen birinci ve ikinci cümle: 24.11.2016-6763/13 md.) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (Ek cümle: 24.11.2016- 6763/13 md.) Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması, mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır.

Cinsel istismar deyiminden;

- a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,
- b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar anlaşılır.

(2) (Yeniden düzenleme: 24.11.2016-6763/13 md.) Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza on sekiz yıldan az olamaz.

Ayrıca, TCK 232. Maddesinde belirtilen "Kötü muamele" :

- (1) "Aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

- (2) İdaresi altında bulunan veya büyütme, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verilir.

Ve de

TCK 233. Maddesinde tanımlanan "Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali" suçları ihmal ve duygusal istismar tipine dahil olabilecek bazı suçları tanımlamaktadır.

Bunun yanı sıra; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesinde istismara maruz kalmış çocuklar için uygulanabilecek Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerin neler olduğu belirlenmiştir. Buna göre;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,
- b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,
- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,
- d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,
- e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya;

Yönelik tedbirdir ve Çocuk İzlem Merkezleri'nde yapılan adli görüşmeler ve çocuğa özgü düzenlenen Sosyal İnceleme Raporu aracılığı ile belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda bu tedbirlerden birine istismar mağduru çocuğun ve ailesinin iyi oluş halinin arttırılabilmesi için hükmedilebilir.

Uygulamalar

Çocuk istismarı ile mücadele önleme, erken uyarı belirtilerinin farkına varma, bildirme, müdahale ve sağaltım – iyileştirme, takip süreçlerinde çocuklara erken müdahale ve etkin rehabilitasyon desteği sağlayabilmek için kurumlar arası koordineli çalışma ile ilgili sistemlerin işletilmesini gerektirmektedir (Nirengi, 2018)

Adli Bildirim Yükümlülüğü

Çocuk ihmal ve istismarı ya da şüphesi söz konusu olduğunda çocuğun derhal koruma altına alınması için yasal olarak ‘bildirimde bulunma ve bildiri alma zorunluluğu’ vardır. Türkiye Cumhuriyeti devleti, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşları belirlemiş ve sorumluluk vermiştir. Aynı şekilde, çocukla çalışan ve bağlantıda olan kişilere de bildirimde bulunma görevi vermiştir.

Adli bildirim yükümlülüğü TCK’nın 278- Suçu bildirmeme ve 279-Kamu görevlisinin suçu bildirmemesi maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre “Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Ayrıca, Çocuk Koruma Kanunu’nun 6. maddesinin 1. fıkrası: “Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür” şeklinde düzenlenmiştir.

Bildirim alan kurum ve kuruluşlar:

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSB) İl Müdürlükleri, Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM)
- AÇSB Alo 183 Sosyal Destek Hattı
- Cumhuriyet Başsavcılıkları (CB)
- Barolar
- Kolluk

Çocuk İzlem Merkezleri

2012/20 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ile faaliyete başlayan Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM), her il için ayrı olmak üzere Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler, kurumlar bünyesinde kurulması planlanan, cinsel istismara uğrama şüphesi altındaki mağdur çocukların, ifade alma, adli muayene ve diğer her türlü soruşturma işlemlerinin tek merkezde yapılması için planlanan yerler olup Türkiye’de şu anda 38 ÇİM(Çocuk İzlem Merkezi) bulunmaktadır. Çocuk İzlem Merkezlerinin temel kuruluş amaçları; merkezde oluşturulan güvenli ve çocuk dostu ortam ile çocuktaki travmanın etkilerinin azaltılması, ikincil örselenmenin önüne geçilmesi, korunma altına alınması gereken olgularda çocuğun kalabileceği uygun bir ortam sağlanıncaya kadar geçici bir süre barınma, beslenme, giyim, sağlık, güvenlik ve ailenin ilk danışmanlık gereksinimlerinin karşılanması ve de aile ile çocuğa hukuki

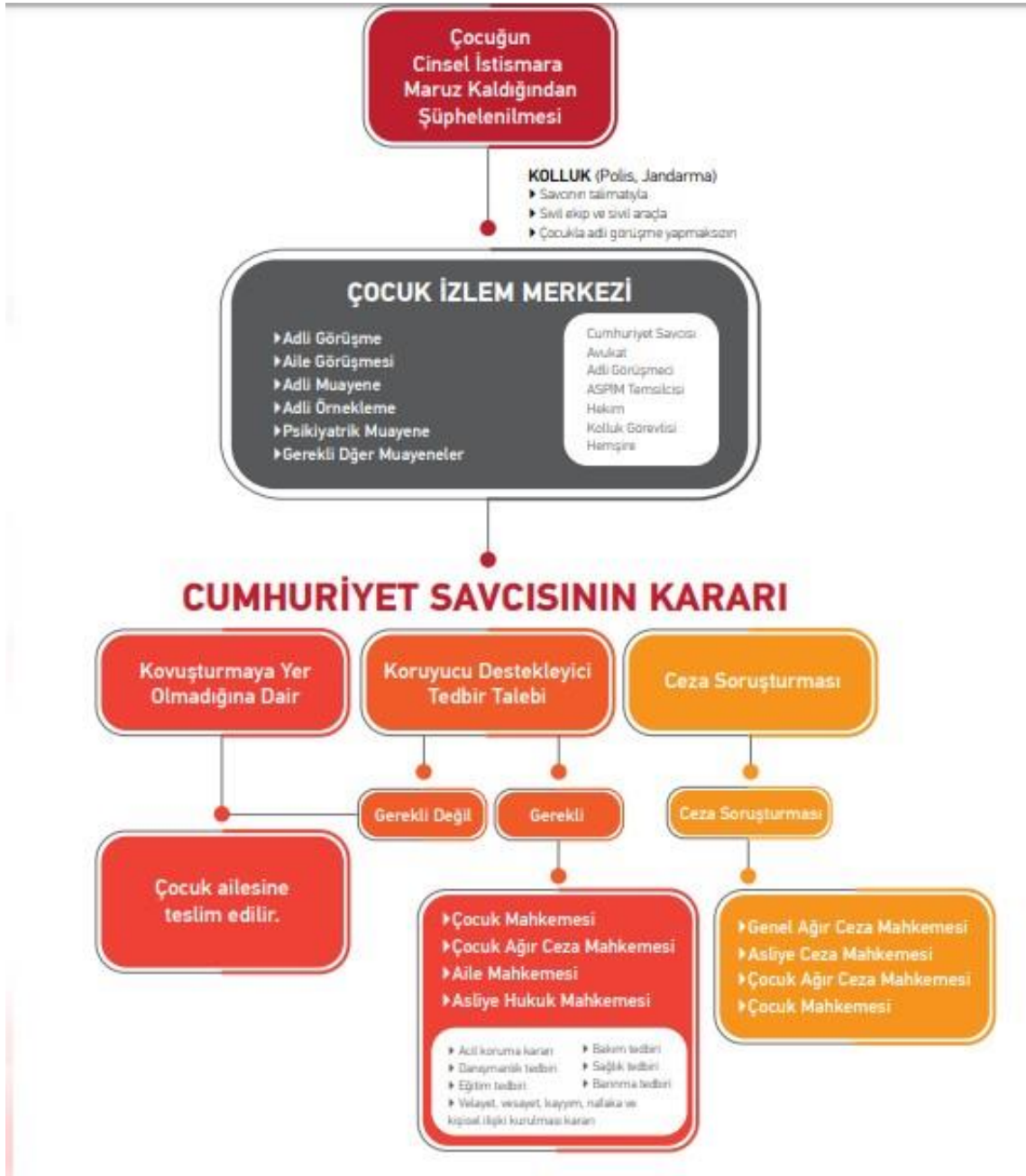
yardımin sağlanmasıdır.

Adli Görüşme Odaları (AGO)

AGO’lar yalnızca çocuklar ile sınırlı kalmayıp diğer kırılgan gruplara da (kadın, engelli, göçmen vb.) hizmet sunmak üzere yapılandırılmıştır. AGO’ların kuruluş amacı; adli sisteme dâhil olan kırılgan grupların soruşturma/kovuşturma aşamasında ikincil mağduriyetlerini önlemek ve uygun fiziksel ortamda ifadelerinin alınmasını sağlamaktır. AGO’lar görüşme odası, bekleme odası ve teknik oda olmak üzere üç odanın bulunduğu bir yapıdır. Görüşme odasında sadece adli görüşmeci) ve görüşülen kişi bulunmakta, görüşmeler kamera sistemi ile kayıt altına alınmaktadır. Teknik odada hâkim/cumhuriyet savcısı görüşmeyi izlemekte ve sormak istediği soruları mikrofon-kulaklık yardımıyla görüşmeyi yapan uzmana iletmektedir. Aynı zamanda Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) de odalarda kullanılabilir. Türkiye’de şu anda 56 adliyede 59 görüşme odası bulunmaktadır.

Çocuk istismarı vakalarında iş akış şeması Tablo’da belirtildiği gibi ilerlemektedir.¹

¹ <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yayinlar-ana-baslik/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf>

Paydaşlar

Çocuk istismarı ve ihmali çocuğun iyi oluş halini etkilemenin ötesinde kısa ve uzun vadeli olumsuz etkileri ile toplumsal bir sorun olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle kamu iradesi önleme, müdahale, yaptırımların uygulanması ve cezalandırma, iyileştirme ve sağaltım aşamalarında yetki ve sorumluluklarını belirlediği pek çok paydaş ile çocuk istismarı

ve ihmali ile mücadele etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda başlıca paydaşları şu şekilde sıralamak mümkündür;

Adalet Bakanlığı

Cumhuriyet Başsavcılıkları ve Mahkemeler kanalı ile çocuk istismar suçunun gerek basit, gerekse nitelikli hâlinde re'sen soruşturmasının ve kovuşturulmasının yapılmasından sorumludur. Savcı, şüpheli kişi hakkında yeterli kanıt olduğu kanaatine varırsa, kovuşturma açar. Kovuşturma açmak, davanın mahkemeye gönderilmesi anlamı gelir. Gerekli görülen durumlarda ÇKK'da belirlenmiş koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına hükmedebilir.

İçişleri Bakanlığı

Emniyet Genel Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Çocuk Şube Müdürlüğü ve Çocuk Büro Amirlikleri aracılığı ile çocuk istismarı vakalarının bildirim sürecinin birinci aşamasında yer alan önemli bir bileşendir. İstismara ilişkin delillerin toplanmasının yanı sıra, istismarcının ifadesinin alınması ve mağdur çocukların adli görüşmenin yapılabilmesi için Çocuk İzlem Merkezleri'ne yönlendirilmesinden sorumludurlar.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)

Eğitim ortamları çocuğa karşı şiddetin fark edilebilmesi ve bildirilmesi açısından birincil öneme sahiptir. Ayrıca Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanması ve personelin eğitimi konusunda önemli bir role sahiptir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSB)

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü; İl AÇSB Müdürlükleri, Çocuk hizmetleri Genel Şubeleri çocuk ihmal ve istismarı ile mücadelede önemli role sahip paydaşlardan bir diğeridir.

Çocuk Hizmetleri Şubesinin/Biriminin başlıca görevleri arasında; Bakanlığın çocuğa yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek, çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamak, bağlı bulundukları illerde çocuk haklarının toplumda bilinirliği ve uygulanmasını sağlamaya yönelik iş ve işlemleri yürütmek, acil korunma kararı alınması gerektiren bir durumun varlığı hâlinde acil korunma kararı alınıncaya kadar geçen sürede çocuğun bakım ve gözetim altına alınması, Çocuk Koruma Kanunu'na göre verilen koruyucu ve destekleyici tedbirler ile denetim kararlarının yerine getirilmesine yönelik iş ve işlemleri ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda yürütmek, Sosyal inceleme için ÇİM 'den gelen vakaların sosyal incelemesini yapmak ve sosyal inceleme için görevlendiren makama raporu sunmak yer almaktadır.

Sağlık Bakanlığı

Aile Hekimlikleri

Çocuk İzlem Merkezleri

Üniversiteler

Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezleri

Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezleri

Belediyeler

Yerel yönetimler etkin mahalle çalışmalarının yürütülebileceği, yerel düzeyde ihtiyaçların tespit edilmesi ve buna yönelik tedbir ve uygulamaların gerçekleştirilebileceği birimlerdir. Belediyeler bünyesinde kurdukları Koruyucu Ruh Sağlığı Merkezleri ile istismarın tanınması ve sağıltımı konusunda Sağlık Bakanlığı'nın ilgili birimlerine destek sağlayabilecek birimlerdir.

Barolar

Çocuk Hakları Komisyonları; Çocuk Koruma Kanun 31. maddesi ve Ceza Muhakemeleri Kanunu 234/3. maddesi gereği istismar mağduru çocuğun vekilinin (avukatının) bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, mağdura avukat atanması konusu da harekete geçer. Ayrıca avukatların çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin temel eğitim düzeylerinin arttırılmasına yönelik bilgilendirici seminerler düzenlemektedirler.

İlgili STK'lar

İstismarın ortadan kaldırılması ilgili kamu kurum kuruluşları ile sivil toplumun iş birliği içinde çalışmasını gerektirmektedir. Çocuk haklarına saygı kültürü oluşturmada ve çocuğa yönelik şiddet konusunda kamu duyarlılığının arttırılmasında önleyici, koruyucu ve çocuk dostu hizmetler sağlanması konusunda kamu kuruluşları ile işbirliği içerisinde programlar yürütür.

Ailenin Önemi

Tüm bu paydaşların yanı sıra ailenin de çocuk istismar ve ihmali ile mücadelede oldukça önemli bir bileşen olduğu vurgulanmıştır. İster etkin ve katılımcı rolünün öneminden dolayı paydaşlardan biri olarak değerlendirilsin isterse ailenin faydalanıcı olarak sıfatlandırılması gerektiği düşünölsün; her iki durumda da paydaşların hizmet ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi, önleyici çalışmaların etkin bir şekilde hayata geçirilebilmesi, istismar belirtilerinin tanınması ve fark edilmesi, bildirimin gerçekleştirilip, koruyucu ve destekleyici

tedbir kararlarının etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için aile ile işbirliği içerisinde çalışmanın önemi aşikardır.

Problem ve Öneriler

1) Çocuk İstismarına ilişkin istatistiksel verilerin düzgün tutulmaması ve takibinin olmaması

Problemin Tanımlanması

Türkiye’de istismar denilince akla direkt olarak cinsel istismar gelse de fiziksel, psikolojik ve ekonomik istismara ve ihmale de dikkat çekmenin önemli olduğu ve bu noktada yapılan resmi istatistiklerin mevcut olmadığı, yapılan akademik çalışmaların da her zaman örtüşmeyen bulgular ortaya koyduğu tartışılmıştır. Çocuk istismarında resmi istatistikler fark edilen, kamuoyuna yansıyan, adli makamlara gelen vakalar sadece buzdağının görünen kısmını oluştururken buzdağının altındaki durum bilinmezliğini korumaktadır.

Diğer yandan resmi istatistik kaynaklarının da yeterince bilgilendirici ve güncel olmadığı tartışılmıştır. En doğru kaynak olarak Türkiye İstatistik Kurumu baz alınsa da verilere geç ulaşım olduğu hatta istatistiksel verilerin neredeyse iki yıl geriden geldiği görülmektedir. Bunun da önleme ve iyileştirme çalışmaları yapılmasına engel olduğu konuşulmuştur.

İstismar mağduru çocukla ilgili olarak bildirimin alındığı andan başlayarak, adım adım müdahale ve yönlendirme yapılan ilgili kurum ve kuruluşlar arasında ortak kullanıma açık online bir veri tabanı mevcut değildir. Oysa, etkili bir risk analizi ve vaka yönetimi açısından adli mekanizma içinde bu tür bir veri tabanı ile ilgili düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Resmi istatistiklerin sağlıklı bir şekilde tutulabilmesi, güncel olarak duyurulabilmesinin yanı sıra, istismarın dinamiklerine, istismar mağduru çocuğun ihtiyaçlarına ilişkin akademik çalışmalarda nicelik ve nitelik azlığına da değinilmiştir. Yapılan akademik çalışmalar araştırma izni almadaki güçlükler nedeniyle genellikle retrospektif nitelik taşımak da bu da güncel sorunların tespitini güçleştirmektedir.

Çözüm Önerileri

Suç mağduru çocuklarla ilgili kurumlar arası ortak kullanıma açık veri tabanı niteliğinde bir “Riskli Durumlar Çocuk Havuzu” sistemi oluşturulması önerilmektedir. Bu havuz sayesinde hem istatistiksel veriler düzenli tutulabilir hem de kurumlar arasında bilgi takibi kolaylaşabilir, randevu modülü içinde veriye ulaşım sağlanabilir.

Riskli Durumlar Havuz Sistemi kullanılırken çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurulması ve 'zarar vermeme' konusunda gerekli önlemlerin alınması yaşamsaldır. Bu nedenle kişisel bilgi güvenliğinin en üst düzeyde sağlanması, sadece yüksek yetki seviyesinde bu veri tabanına ulaşılabilir olunması, vb. önlemler hassasiyetle göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu ve benzeri veri tabanının 'veriye dayalı' risk haritalaması yapmak, politika raporlarına veri sağlamak, ulusal çocuk koruma politikalarının- stratejilerinin veriye dayalı olarak oluşturulmak amacı ile de kullanılabilir şekilde yapılandırılması önerilmektedir. Bu sayede çocuk istismarının güncel durumunu bilmek ve bu doğrultuda destek programları geliştirmek mümkün olacaktır.

Oluşturulacak veri tabanı kurumlar arası yazışmalarda kolaylaştırmak için bir otomasyon sistemi olarak da kullanılabilir, içeriğinde arşivlenmiş bilgiler sayesinde çocukların daha etkin bir şekilde takip edilmesi sağlanmış olacaktır.

MEB ile doğru bilgi tutulması ve aktarımı ile ilgili görüşme çalışmaları yapılabilir. (AÇSB, Adalet Bakanlığı, MEB)

Üniversiteler, üniversitelerin ilgili araştırma merkezleri ve kamu kurumları arasında çocuk istismarının yaygınlık oranlarının belirlenmesi, risklerin haritalandırılması açısından yapılacak akademik çalışmalara yönelik işbirliği güçlendirilmeli. Çocuk İstismarı ve İhmali'ne ilişkin yapılması öngörülen akademik çalışmalara ilişkin etik prosedürlere ilişkin yazılı dökümanlar oluşturulduktan sonra kurumsal izin süreçleri daha işlevsel hale getirilmelidir.

2) Önleme Çalışmalarındaki Eksiklikler

Problemin Tanımlanması

Çocuk istismarı ile mücadelede müdahale, hesap verilebilirlik ve rehabilitasyon (tedavi) aşamalarında alınabilecek tedbirlerin yanı sıra ve hatta daha öncelikli hedef olarak çocuk istismarının önlenmesine ilişkin politikalar benimsenmeli ve arttırılmalıdır. Kamuoyunun genel politikası, çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde kısa ve uzun vadede pek çok olumsuz etkiye neden olabilecek bu durumu oluşmadan önce önlemek olmalıdır. Ancak çalıştay süresince yapılan değerlendirmelerde önleme politikalarında yetersizlikler olduğu tespit edilmiştir. Önleme çalışmalarının etkin bir şekilde yürütülememesinde etkili olan faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Çocuğa karşı şiddetin önlenmesine ilişkin sadece çocuk ve ebeveynleri bilgilendirmeye yönelik önleme programları geliştiriyor olmak, şiddetin hiçbir

formunun kabul edilemezliği konusunda farkındalık oluşturmak konusundaki yetersizlikler ve çocuk istismarını önlemenin çocuk, ebeveyn ve çocukla çalışan kurumların yanı sıra herkesin sorumluluğu olduğuna ilişkin bakış açısının yeterince yaygınlaştırılamamış olması dile getirilmiştir.

- İstismarın tanımının net bilinmemesi istismara uğrayan çocuğun ya da ailenin istismarı fark etmesi açısından sorun teşkil ettiği konuşulmuştur. Masada son zamanlarda basına da yansıyan bir habere dikkat çekilmiştir; bir kadın doğum uzmanına giden bir yetişkin doktorun kendisini istismar ettiğini yakın çevresi ile konuştuğunda fark etmiştir. Yetişkinlerin bile doğru dokunuşları net anlayamadığı anlar olabildiği konuşulmuştur. Bu durum doğru dokunmak ve dokunma çerçevesinin sınırlar dahilinde olması gerektiğini göstermektedir denmiştir. Çocukların başına da bu durumun sık sık geldiği ve mahremiyet/sınırlar eğitimi verilen çocukların istismara uğradıklarını ancak eğitim esnasında ya da sonrasında anlayabildikleri konuşulmuştur. Bu yüzden masada eğitimin yaygınlaşmasının önemine vurgu yapılmıştır. Adliyeye gelen çocuklar istismara uğradıklarını arkadaşları kendi istismar öykülerini anlattıklarında fark ettiklerini dile getirmektedirmiş. Çocukların istismar öykülerini sadece güvendikleri kişilere ya da parça parça olarak farklı arkadaşlarına anlattığı ifade edildi.
- Günümüzün değişen teknolojileriyle birlikte siber şiddet yaygınlık oranlarının arttığı ifade edilmiştir. Çocuklar başta olmak üzere, ailelerin ve eğitim kurumları çalışanlarının bu konu hakkında bilgilendirilmesi ve konuya ilişkin yasal düzenlemelerden, başvuru mekanizmalarından haberdar olması gerekmektedir.

Çözüm Önerileri

- Koruyucu önleyici çalışmaların ne olduğu, nasıl yapılacağı, hangi kurumlarca yürütüleceğine ilişkin düzenlemelerin yapılması gerekmekte ve bu konuda kurumlar arası işbirliğinin güçlendirilmesi önerilmektedir.
- Alanda ön eğitimler yapacak istismarın ne olduğunu anlatacak lisans mezunlarıyla istismar tanımı ve riskleri, başvuru mekanizmaları anlatılabilir. Milli Eğitim, yerel yönetim ve STK işbirliği ile ihtiyaç analizi ve risk analizleri yapılarak yapılandırılmış eğitim paketleriyle ulaşılabilir. (STK, MEB, AÇSB, yerel yönetimler)
- Belediyelerde özellikle kamu alanlarında çocuk dostu ve güvenli alanlar oluşturmak için birimin kurulması(Birimin içinde mimarlar, psikologlar, sosyal çalışmacılar görev almalı)(Belediye)

- Anaokulundan itibaren müfredatlara istismar ve korunma yolları konulu derslerin yerleştirilmesi, yaygınlaştırılmış bir cinsellik eğitimi önerilmektedir. Bu eğitimlerin müfredat içerisinde yer alması ve öğretmenlerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çocuğa yönelik cinsel istismarın toplumsal cinsiyet, cinsellik ve beden algısı konularından ayrı düşünülemez, dolayısıyla bu konulara ilişkin hem devlet kurumlarında hem de sivil toplum örgütlerinde eğitimler düzenlenmesi gerekmektedir. (MEB, AÇSB)
- Ebeveynlerin bilgisizliğinden kaynaklı istismar ve ihmali önlemek için belediyeler tarafından istismar ve korunma yolları eğitimi verilmesi; Ebeveynleri teşvik etmek için Gaziosmanpaşa Belediyesi tarafından da uygulanan jeton sistemi uygulanabilir. Aileler bu eğitimlere geldikçe jeton kazanacak ve örneğin on jeton olunca somut/maddi bir ödül verilecek(Belediye)
- Aile hekimliği bünyesinde mahalle bazlı takip sistemi oluşturulup, Aile hekimlerinin yanında konu ile ilgili uzmanların olması ve süreçte mahalledeki bireylerin takibinin yapılması. Böylece gelişimsel bir aksama ya da herhangi şüphe edilen bir durum olduğunda kolay tespit edilebilir.
- Yüz yüze eğitimlere katılamayan aileler için Okul ve 1. Basamak sağlık kuruluşlarında erken uyarı sistemini anlatan broşürler hazırlanıp, görülebilecek birçok noktaya koymak(STK, Belediye, AÇSB)
- Yerel yönetimlerde çocuk istismarı ile ilgili birim oluşturulmalı, toplumsal cinsiyet ve cinsel eğitime yönelik ailelere mahallelerde farkındalık seminerleri verilmeli ve bilinçlendirme faaliyetlerinin oluşturulmalıdır
- Çevrimiçi cinsel istismar ile ilgili çocuğa ve ailelilere yönelik farkındalık eğitimi; internet kullanımına ilişkin çocukları koruyacak önlemler alınmalıdır.
- Medyada istismar ile ilgili bilgilendirici mesajların verilmelidir. Medyada kullanılan dilin yeniden inşa edilmeli, medya izleme grubu oluşturulmalı, kullanılacak dile ve görsellere ilişkin etik normlar oluşturulmalı ve konuya müdahil olunmalıdır.

3) Müdahale ve Rehabilitasyon Çalışmalarındaki Eksiklikler

Problemin Tanımlanması

İstismar vakaları sadece adli bir süreç olarak görülmektedir. Oysa iyileşme için odak noktamızı suçu işleyenden çok çocuğa ve çevresine yönlendirmemiz konusunda herkes hem fikir olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlığı, "sadece hastalıklardan ve mikroplardan

korunma değil, bir bütün olarak fiziki, ruhi ve sosyal açıdan iyi olma hali" olarak tanımlamaktadır. Çocuk ihmal ve istismarının çocukların iyi olma halini olumsuz yönde etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Bu nedenle tedavi edici sağlık hizmetlerinin yanı sıra koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerinin de bu sorunla mücadele etmekteki rolü ve önemi büyüktür.

Çocukluk çağı travmalarına zamanında etkin bir şekilde müdahale edilmediği ve sağlık hizmetlerine erişim imkanları geliştirilmediği sürece, travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere, davranış sorunları, kişilik bozuklukları, duygu durum bozuklukları, dikkat eksikliği hiperaktivite, korkular, dissosiyatif bozukluk, saplantılar, uyku sorunları, panik bozukluğu, intihar girişimi, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı gibi çok çeşitli semptom tabloları ortaya çıkabileceği dile getirilmiştir.

Mağdur çocuğun yanı sıra süreçte uygun şekilde destek sağlayabilmesi için ebeveynlerin de danışmanlık tedbiri ihtiyacı olabileceği belirtilmiştir.

Öte taraftan istismar mağduru çocuklara koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasında önemli sorunlar olduğu tartışılmıştır. İstismar mağduru çocukların ruh sağlığı hizmetlerine erişimdeki sorun alanları şu şekilde sıralanabilir;;

- İstismarın Kendi Dinamiklerinden Kaynaklı Zorlaştırıcılar
 - Bildirimin Ertelenmesi ve Travma Dinamikleri
 - Kültürel Normların Tedaviye Başvuru ve Devamlılığa Etkisi
- Sistemde Güçlendirilmesi Gereken Alanlar
 - Önleyici/Koruyucu Hizmetlerin Yetersizliği
 - Kurumlar arası entegrasyon
 - Yetkinlik
 - Uzman Yetersizliği
 - Devamlılığın Sağlanması için Takip Mekanizmalarındaki Yetersizlik

İstismar mağduru olan ve adli sistem içerisinde yargı süreci devam eden her çocuk için sosyal inceleme raporu düzenlenerek, burada tespit edilen ihtiyaçlar doğrultusunda Çocuk Koruma Kanunu kapsamında bulunan koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarından (Danışmanlık, Eğitim, Sağlık, Bakım, Barınma) uygun olanların tespit edilmesi ve çocuk ve/veya ailenin tedbirde belirtilen hizmetlerden yararlanması gerektiği belirtilirken, mağdur çocuk açısından genellikle tedbir kararı alınmadığı veya adli görüşme ve/veya sosyal inceleme yapan sosyal

çalışmacı tarafından önerilen tedbir kararlarının dosyalara konulmadığı ve bu sebeple uygulanamadığı ve takip edilemediği konuşulmuştur.

Ülkemizde Ordu ilinde yapılan bir çalışmada, olguların %21,4'üne danışmanlık, %1.2'sine sağlık, %2.4'üne danışmanlık ve sağlık tedbiri talebinde bulunulmakla birlikte vakaların % 75'inde herhangi bir tedbir talep edilmediği belirlenmiştir (Arslan ve Teke, 2018). Ordu ilinde yapılan bir diğer çalışmada, en sık sağlık tedbiri nedeni bakımsızlık/ihmal (%29,5) ve cinsel istismar olduğu (%23,2) ve 41 çocuk (%36,6) tedavi seanslarına düzenli katılım gösterirken 70 çocuk (%62,5) tedavi seanslarına katılım göstermediği bulunmuştur (Çarkçı ve diğerleri, 2018). Çocuk psikiyatrisi polikliniğine (Muğla) Kasım 2017- Mayıs 2018 tarihleri arasında İl Sağlık Müdürlüğü tarafından mahkeme kararı ile sağlık tedbiri kapsamında yönlendirilen olgularda, mahkeme tarafından sağlık tedbiri kararı konması ile sağlık kuruluşuna başvuru arasında geçen süre $3,64 \pm 4,01$ aydır (Gürbüz Özgür, 2018).

Adli Tıp Uzmanları Derneği TCK'da 28.06.2014 tarihinde yapılan değişiklikle beden ve ruh sağlığında bozulma kavramının ağırlaştırıcı unsur olmaktan çıkarılmasından sonra cinsel suçlara maruz kalanların değerlendirildiği merkezlerde ruhsal değerlendirmelerin hiç yapılmamasına neden olduğuna dair tespitlerde bulunmuştur.

Diğer yandan tedbir kararlarının uygulamasından sorumlu kurumlardaki uzman sayısındaki yetersizlik dile getirilmiştir. Ülkemizde şu an yaklaşık 950 Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları bulunmaktadır. Benzer şekilde hastanelerin çocuk ve ergen ruh sağlığı birimlerindeki klinik psikolog ve sosyal hizmet uzmanı sayısı da ve ALO 183- Sosyal Destek Hattında çalışan uzman sayısı da düşüktür.

Çözüm Önerileri

- Cinsel istismar mağdurlarının rehabilitasyonu sağlanmalı ve rehabilitasyon sürecinden sonra takip sürecinde kurumların görev ve sorumluluklarını belirleyecek bir yasal düzenlemeler güncellenmeli ve yönetmelik çıkarılmalıdır.
- Sağlık tedbirinin uygulanmasının ve psikolojik/ psikiyatrik tedavinin yetersiz kalışı/ öncelik haline getirilmemesidir. Sağlık tedbirinin yerine getirilebilmesi için randevu önceliğinin olmaması nedeniyle randevu almada sorunlar, acil durumlarda dahi uzun süre sonrasına randevu ve tedbirin uygulanmasında eksikler oluşmasının önüne geçilmeli, ilgili kurumlarda bu yönde kapasite geliştirme çalışmaları yapılmalıdır. Çocuk ve çevresinin karar sonucunu beklemeden düzenli terapi ve psiko-sosyal çalışmalar ile desteklenmesi ve buna hizmet eden kurumların kurulması önerilmektedir (Adalet Bakanlığı, AÇSB, STK).

- Sağlık tedbirlerinin 1cil dereceden uygulayıcısı olabilecek Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları uzmanlarının sayısal yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda alternatif destekleyici tedbir kararlarının harekete geçirilmesi konusunda saha çalışmaları yapılmalıdır. İstismar mağduru çocuk ve aileler ile grup çalışmasına yönelik kısa süreli yapılandırılmış psikososyal destek modül programları (Yerel Yönetim, STK, toplumsal sağlık birimi) geliştirilmelidir ve bunların uygulanması konusunda yerel yönetimler ve STK'ların iş gücünden yararlanılarak işbirliği protokolleri imzalanmalıdır.
- İhmal, İstismar Mağduru Çocukların İhtiyaç Duyduğu Sağlık ve Danışmanlık Hizmetlerinin Belirlenmesinde Kanıta-Dayalı Yaklaşım benimsenmeli, bu doğrultuda;

Tanımlama Araçları

Uygulanan Yöntemler

Etkililiğin Değerlendirilmesi'ne ilişkin sistemler geliştirilmelidir.

- Cinsel istismar vakalarının tespitinin yanında mağdur üzerinde ileride ortaya çıkacak zararın önlenmesi ve failin eylemi tekrarlamaması için etkili rehabilitasyon çalışmalarının yapılması, mağdurun rehabilitasyon desteğine ek olarak aileye de destek verilmesi, bunun devlet hizmetiyle veya teşvikiyle sağlanmalıdır. Çocukların korunmasına yönelik tedbirlerin uygulanmasında kurumlar arasında sistematik bir koordinasyonun olmadığı saptanmıştır. Örneğin, tedbirlerin belirlenmesi ile çocuğun tedavi sürecinden yararlanabilmesinde ailenin ilgisi ve işbirliğinin belirleyici ve önemli bir rolü vardır. Tedbirlerin uygulanması konusunda ilgisiz- bilgisiz aileler için kurumlar arası koordinasyon olmadığından çocuğun yararını gözetemeyen bir sistem de işlememektedir.

4) Alanda Nitelikli ve Etkin çalışanlar Yetiştirmek

Problemin Tanımı

Lisans eğitim programları çocuk istismarı gibi çok boyutlu disiplinler arası çalışma gerektiren özel alanlarda yeterli, donanımı kazandıramamaktadır. Lisans eğitimlerinin alanda çalışma için yetersiz oluşu ve kamu personeli olarak çalışan lisans mezunu meslek elemanlarının meslek ile ilgili bilgi donanım ve deneyim açısından yeterince tecrübeye sahip olmayışı erken müdahale ve etkin vaka yönetimini güçleştirmektedir.

Kurumlarda çalışan meslek elemanı sayısının artırılmalı ve mesleki olarak güçlendirilmeli, çalışanlara süpervizör atanmalı ve motivasyonu artırıcı kolaylaştırıcılar ile çalışılmalıdır.

Özellikle mesleğe yeni başlayan meslek gruplarına sahip oldukları haklar, çocukla ilgili yasal düzenlemeler, uygun yönlendirme kanalları gibi konularda yeterince bilgi sahibi olmaması, karşılaşılan sorunların çözümünde etkisiz ve edilgen kalmalarına neden olabilmektedir.

Tıp fakültelerin yaklaşık % 33'ünün çocuk istismarı konusunda müfredatlarında bu başlıkla ders bulunmamaktadır. Yaklaşık %33'ünün pediatri stajında, % 80'inin ise çocuk psikiyatrisi stajında bu başlıkta dersi bulunmamaktadır (Çınar, Erarslan ve Özarslan, 2018).

Dolayısıyla, yukarıda anılan meslek elemanlarının çocuk haklarına dair mevzuat ve uygulamalar ile kendi özlük ve yasal haklarına dair bilgileri edinebilmesi için kurum içi ve dışı eğitim hizmetlerinin aktif olarak sağlanması ve çocukla çalışması olası tüm meslek gruplarının lisans eğitimlerinde çocuğa yönelik şiddet konusunun var olması gerekmektedir.

Bunun yanında vaka toplantıları ve süpervizyon gibi çalışma pratiklerinin geliştirilmesi profesyonelleri güçlendirecek ve daha etkili uygulamalar yapabilmelerinin önünü açacaktır. Eğitim programlarının niteliğinin artırılması, vaka toplantılarının yapılması ve süpervizyon sisteminin oluşturulması bu alanda çalışan profesyonellerin en temel gereksinimlerdendir.

Çocuk cinsel istismarı alanında çalışan meslek elemanları, çalışılan alan itibarıyla, psikolojik sorunlar ve zorlanmalar yaşayabilir; endişe, üzüntü, öfke kontrol sorunları ya da gündelik hayatta veya iş hayatında aksamalar gözleyebilir, ikincil travma belirtileri sergileyebilir.

Bunun için; kişinin kendine bakım becerilerini geliştirebileceği öz bakım çalışmaları bu alanda bir ihtiyaçtır ve bunun kurumlar tarafından karşılanması için çaba sarf etmek önceliklidir.

Vakanın özelliğine göre gereken psiko-sosyal müdahalenin uygulanması ve psiko-sosyal müdahalenin vaka yönetimi içinde ele alınması önemlidir.

Çözüm Önerileri

- İsteyen ve alan ile ilgili kişilerin alana atanması konusunda gereken hassasiyet gösterilmeli ve kamu uzman atamalarında uzmanın aldığı eğitim ve yetkinlikleri ile doğru orantılı alanlara atanması sağlanmalıdır (AÇSB)
- Devlet sistemi içinde ücretsiz yararlanılabilecek şekilde var olan kalifiye elemandan yararlanmak için hizmet içi eğitimlerin verilmesi ve kapasite geliştirme çalışmaları (AÇSB,STK)
- Çalışanların tükenmişliğini önlemek için süpervizyon ve öz bakım çalışmaları düzenlenmeli, uzmanlar özlük hakları ve yasal hakları konusunda bilgilendirilmelidir. (AÇSB, STK)

Meslek içi eğitimin bir parçası olarak vaka tartışma toplantıları düzenlenmesine elverişli bir kurum iş akış şeması önemlidir.

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

1. GİRİŞ

Suçta sürüklenen çocuklar güç koşullardaki çocuklar içindeki en önemli alt gruplardan birini oluşturmaktadır. Koşulların çocukları suça sürüklemesi ve itmesi nedeniyle "suçlu çocuklar" değil "suça sürüklenen çocuk" olarak nitelendirilmektedirler. Batı literatüründe "Juvenile Delinquency" terimiyle açıklanan, tam karşılığı "reşit olmayanın suçluluğu" olarak çevrilebilecek terim ülkemizde "Çocuk Suçluluğu" olarak kullanılmakta, bu tanımın içerisinde hem çocukluk hem de ergenlik döneminin büyük bir bölümü kapsamaktadır. (Polat, 2018)

Ülkemizce 1990 yılında imzalanmasına rağmen iç hukuk kurallarına dönüştürülmesi 1995 yılını bulan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)'ne uyum kapsamında "korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi" amacıyla 2005 yılında çıkarılan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) "suça sürüklenen çocuk" kavramını, "kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk" olarak tanımlanmıştır. (Çocuk Koruma Kanunu, madde 3.1.a.2)

Uluslararası belgelerde, suça sürüklenen çocukların yetişkinler gibi yargılanmaları ve cezalandırılmalarının, onları suç ve benzeri risklerden koruyamadığı gibi, daha fazla riske açık hâle getirdiği gerçeğinden hareketle, çocuklara özgü kanun, usul ve makamların oluşturulması gerektiği belirtilmektedir. (Çocuk Koruma Kanunu, Genel Gerekçe).

Çocukların suç sayılan eylemlerinin bir kısmı içinde bulundukları koşullardan bir kısmı ise ergenliğe özgü davranışlardan kaynaklandığı, bu sebeple risk faktörünün araştırılması ve ortadan kaldırılması için etkili önlemlere başvurulmasını sağlayıcı mekanizmaların oluşturulmasının hedeflendiği belirtilmektedir. (Çocuk Koruma Kanunu, Genel Gerekçe)

Suçta sürüklenen çocukların suç sayılan eylemleri kendi özgür iradelerinin değil, gelişimleri için ihtiyaç duydukları ve fakat sadece kısıtlı olarak sahip oldukları imkanların sonucudur. Suça sürüklenen çocuklar genellikle istismar ve ihmal, ihmalkar ve yeteriz ebeveynlik ve ekonomik zorlukların mağdurlarıdır. Bu çocukların damgalanması, rehabilitasyonlarına yardım etmek yerine toplumdan dışlanmalarıyla sonuçlanmalarına neden olacaktır. (UNICEF, 2007)

Suçta sürüklenen çocuklar için iki ana neden ön plana çıkmaktadır: (Polat, 2018) (Tablo-1)

Tablo-1: Çocukların suça sürüklenmesinin ana nedenleri

SOSYOLOJİK NEDENLER
• Hızlı sanayileşme • Kırsaldan kente göç • Gecekondulaşma, düzensiz yerleşme • Gelir dağılımında eşitsizlik • Sosyoekonomik yetersizlik • Aileden kaynaklanan nedenler
PSİKOLOJİK NEDENLER
• Aşırı disiplin • Anne-baba ilgisizliği • Anne-baba ayrılığı • Ebeveynlerden birinin olmaması • Baba veya annede alkolizm • Madde bağımlılığı

2. MEVCUT DURUM:

2.1. Yasal Düzenlemeler

a) Uluslararası Düzenlemeler

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili en temel sınır cezai sorumluluk yaşı olacaktır 18 yaşından küçük herkesi prensip olarak çocuk olarak tanımlayan ÇHS'yi onaylayan ülkelerdeki cezai sorumluluk yaşları incelendiğinde farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Örneğini ABD'nin 33 eyaletinde cezai sorumluluk için alt limit düzenlemesi bulunmazken, Hindistan, Tayland, Pakistan gibi bazı ülkeler alt limiti 7 olarak belirlemiştir. Kolombiya, Ekvador, Meksika ve Uruguay ise cezai sorumluluk alt limitini 18 olarak belirleyen ülkelerdir.(Polat&Reva, 2018).

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili düzenlemeler getiren ve suça sürüklenen çocuklara özel ilgi gösterilmesi gerektiğini vurgulayarak asgari düzeydeki haklarını belirleyen temel uluslararası düzenlemeler aşağıdaki belirtmek mümkündür:

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) (ÇHS)
- Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (1990) (Riyad İlkeleri)
- Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (1985) (Pekin Kuralları)
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (1990) (Havana Kuralları)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No. 10 - Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları (2007) (GY10)
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin "Çocuk Dostu Adalet ile İlgili Ana Esasları

ÇHS'nin 40. maddesi; suça sürüklenen çocuklar ve çocuk adalet sistemi ile olup içeriği aşağıdaki gibidir:

Madde 40:

1. *Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.*
2. *Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz-önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:*
 - a. *İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmâl nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlâlde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.*
 - b. *Hakkında ceza kanununu ihlâl iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:*
 - i. *Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;*
 - ii. *Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli*

- kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;
- iii. Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu gözönüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;
 - iv. Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;
 - v. Ceza yasasını ihlâl ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;
 - vi. Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;
 - vii. Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;
3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:
- . Ceza Yasasını ihlâl konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;
- a. Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.
4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

b) Ulusal Düzenlemeler

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili en temel ulusal düzenlememiz cezai sorumluluk yaşını belirleyen düzenlemedir. Türk Ceza Kanunu'nun "Yaş küçüklüğü" başlıklı 31. maddesine göre çocukların cezai sorumluluğunu üç kategoriye ayrılmaktadır. (Tablo-2)

Tablo 2: Ülkemizde Cezai Sorumluluk Yaşı

Ülkemizde Cezai Sorumluluk Yaşı		
Kategori - 1 Yaş : 0-12	Kategori - 2 Yaş: 12-15	Kategori - 3 Yaş: 15-18
Cezai sorumluluk yok, özel güvenlik tedbirleri uygulanabilir.	- İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneği yok ve Güvenlik tedbirleri uygulanır; - İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneği var ve Cezai sorumluluk var, indirilmiş ceza uygulanır.	Cezai sorumluluk vardır, ancak indirilmiş ceza uygulanır. .

Yani, 12 yaşını doldurmuş olan her çocuk, indirilmiş de olsa cezai sorumluluğa sahip olacak ve suça sürüklenen çocuk olarak cezaevine girebilecektir. Hal böyle olunca, "18 yaşından küçük her bireyin çocuk sayıldığı"nı düzenleyen ÇHS madde 1, belki de en gerekli olacağı bir konuda yani "suça sürüklenen çocuklar"ın korunması, rehabilite edilmesi ve hayata yeniden tutundurulması konularından işlevsel olamayacak ve cezaevine bir kez giren çocuğun bu döngüden çıkabilmesi zorlaşacaktır.

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili olan ve ÇHS'nin 40. maddesine karşılık gelen ulusal düzenlemelerimizden bir diğeri "korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi" amacıyla 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)'dur. ÇKK'nın 5. maddesine göre, çocuklar için alınabilecek tedbirler iki kategoriye ayrılmaktadır: "koruyucu ve destekleyici tedbirler" (ÇKK 5) ve "çocuklara özgü güvenlik tedbirleri" (TCK 56 yollaması ile

ÇKK 11). Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin amacı, çocuğu kendi aile ortamında tutarak

korumaktır. Bu korumayı sağlamak üzere, çocuğa danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma kolaylıkları sağlanmaktadır.

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili olan ve ÇHS'nin 40. maddesine karşılık gelen ulusal düzenlemelerimizden bir diğeri de, 2012 yılında yürürlüğe giren Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkında 6284 sayılı Kanun'dur. 6284 sayılı Kanun'a göre tedbir kararı, bu kanun kapsamında şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında hâkim, kolluk görevlileri ve mülkî amirler tarafından, istem üzerine veya re'sen verilecek tedbir kararlarını ifade etmektedir (2/1-ğ). Bu kanunda, koruyucu ve önleyici tedbirler, hakim tarafından verilecek tedbirler ile mülki amir tarafından verilecek tedbirler olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

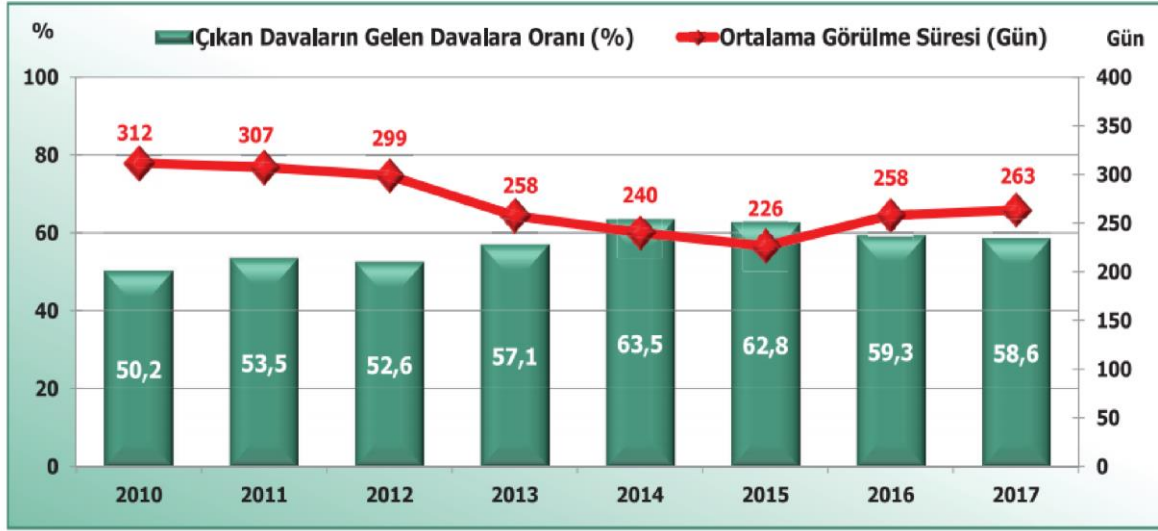
Çocuk suçluluğuna ilişkin diğeri bir mevzuat da, 1593 sayılı Halk Sağlığı Kanununun 161. maddesidir. Halk Sağlığı Yasası, terkedilmiş çocukların 6 yaşına kadar belediye olmayan yerlerde belediye ve köy konseyleri tarafından korunmaları gerektiğini öngörmektedir. Çocuk dostu adalet ile ilgili diğeri ana mevzuat olarak da 5799 Sosyal Hizmetler Kanununu ve 3308 Mesleki Eğitim Kanunu belirtmek mümkündür.

2.2. İstatistikler

a) Adalet Bakanlığı İstatistikleri

Adalet Bakanlığı'nın Eylül 2018'de yayınlanan 2017 yılı istatistiklerine (Adalet Bakanlığı, 2017) göre;

- TCK uyarınca açılan tüm davalardaki suç dağılımlarına bakıldığında zaman; 12-18 yaşları arasında olan sanık sayısının toplam 185.364 olduğu ve bu sayının TCK uyarınca açılan davalardaki toplam sanık sayısının %8'ine denk geldiği görülmektedir.
- Çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerindeki toplam dava sayısı 2016 yılında 92.089 iken, 2017 yılında 87.091 olarak gerçekleşmiştir. Buna paralel olarak çocuk sanık sayısı azalmakta olup 2016 yılında açılmış tüm davalar içindeki çocuk sanık sayısı 135.517 iken 2017 yılında 120.789 olarak gerçekleşmiştir.
- Çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde görülen davaların ortalama görülme süresinin 2017 yılı için 263 gündür. 2010 yılı için 312 olan bu süre 2015 yılına kadar düşüş göstermiş 226'ya kadar düştüğü 2015 yılından itibaren yeniden biri yükselme göstererek 2017 yılında 263 günü bulmuştur. (Tablo-3)

Tablo-3: Çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerindeki davaların ortalama görülme süresi

- Yıllar itibarıyla mahkemelerde 100.000 çocuk nüfusundaki suça sürüklenen çocuk sayılarına bakıldığında, 2010 yılında 1.723 olan suça sürüklenen çocuk sayısının 2013 yılında 2.315'e kadar yükseldiği, 2014 yılından itibaren azalmaya başladığı ve 2017 yılında 1.608'e kadar düştüğü görülmektedir.
- 2017 yılında ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocuk sıfatıyla yargılanan çocukların %50,6'sının çocuklar için kurulan çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde, %49,4'ünün ise diğer ceza mahkemelerinde yargılandığı görülmüştür.
- Çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde 2017 yılı içinde açılan davalardaki suçların pareto analizine bakıldığında; %62,4'ünü malvarlığına ve hürriyete karşı işlenen suçların oluşturduğu görülmektedir.

b) Türk İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistikleri

TÜİK'in Ağustos 2018'de yayınlanan "Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar" 2017 yılı istatistiklerine (TÜİK, 2017) göre;

- Suça sürüklenme nedeni ile güvenlik birimlerine 107.984 çocuk getirilmiştir. Bu çocukların %34,4'üne yaralama, %24,8'ine hırsızlık, %6,6'sına Pasaport Kanunu'na muhalefet, %6,2'sine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %3,9'una ise mala zarar verme suçları isnat edilmiştir. Suç isnat edilen çocukların en çok rastladığı yaş grubu 15-17 yaş aralığındaki çocuklar olup suç isnat edilen çocukların 6.954'ü 11 yaş altındaki çocuklardır. 454 çocuk öldürme suçuna karışmış olup bunların 16'sı 11 yaşın altındaki çocuklardır.

- Güvenlik birimlerine suça sürüklenme nedeni ile getirilen 107.984 çocuğun 35.986'sının bağımlılık yapan madde kullandığı görülmüştür. Bağımlılık yapan madde kullanan çocukların %85,6'sını 15-17 yaş grubu, %14'ünü ise 12-14 yaş grubundaki çocuklar oluşturmuştur. Çocukların %84'ünün sigara %6,3'ünün alkol, %5,4'ünün esrar, %1,2'sinin ise hap kullandığı tespit edilmiştir.

3. PAYDAŞLAR :

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili olarak görev ve sorumlulukları bulunan paydaşları ve faaliyet alanlarının aşağıdaki gibi göstermek mümkündür: (Tablo-4)

Tablo-4: İlgili Paydaşlar ve Faaliyet Alanları

<u>İlgili Paydaş</u>	<u>Bağlı Olduğu Üst Kurum</u>	<u>Faaliyet Alanı</u>
Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Çocuğun yüksek yararı çerçevesinde çocuklara yönelik hizmetler sunmak
Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri	Her ilin Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü	Komite; Çocuk Hakları İl Çocuk Komitesi üyeleri, öğrenciler, tercihen tüm okullardan seçilen okul öğrenci meclis başkanları, okulların çocuk hakları kulübü öğrencileri, çalıştırılan çocuklar (sokak, hizmet sektörü, sanayi, tarım vb.),suça sürüklenen çocuklar, İl Müdürlüklerine bağlı kuruluşlarda korunma ve bakım altında olan çocuklar, engelli çocuklar ile gençlik merkezlerine devam eden çocuklardan oluşur.
Sosyal Rehabilitasyon Hizmetleri Daire Başkanlığı	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Suçta sürüklenen, suçun mağduru olan, sokakta ve risk altında bulunan çocuklara, refakatsiz sığınmacı çocuklara, sokakta sosyal risklerle karşı karşıya kalan çocuklara koruma, bakım ve rehabilitasyon hizmeti sunmak
Suçta Sürüklenen Çocukların	Sosyal Rehabilitasyon	Suçta sürüklenen çocuklara koruma, bakım ve

Rehabilitasyonu Birimi	Hizmetleri Daire Başkanlığı	rehabilitasyon hizmeti sunmak
Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Suç mağduru, suça sürüklenen, sokakta ve risk altında bulunan çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak, rehabilitasyon hizmeti sunmak. 2017 yılı istatistiklerine göre Türkiye genelinde 65 adet ÇODEM mevcut olup buralarda 1.640 çocuğa bakılmaktadır. ÇODEM'lerde suça sürüklenen, madde kullanan, istismar mağduru olmak üzere farklı problem alanlarını kapsayan çalışmalar yapılmaktadır. Emniyet kanalıyla, 183 hattına şikayet kanalıyla gelen ihbarlar değerlendirilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu ihbarları değerlendirmektedir.
Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü	Adalet Bakanlığı	12-18 yaş grubunda olup ceza infaz kurumuna gelen çocukların suça sürüklenme nedenleri araştırılıp tespit edilen risklere göre çocukların psiko-sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim ve iyileştirme faaliyetleri düzenlenmek, - Çocukların toplumla bütünleşmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmak, - Çocukların infaz kurumunda bulunduğu süreyi daha verimli ve olumlu geçirmesini

		sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak, Annesiyle birlikte cezaevinde bulunan 0-6 yaş grubu çocuklara yönelik kreş hizmetleri vermek ve eğitim faaliyetleri düzenlenmek.
AMATEM (Alkol Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi)	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	AMATEM kliniği alkol ve madde kullanım bozuklukları tedavilerinin yapıldığı bir klinik. İlaç tedavilerinin yanında bireysel psikoterapiler, grup psikoterapileri, alkol ve madde ile ilgili eğitsel çalışmalar, rehabilitasyon ve dışarıya hazırlık faaliyetleri ve aile bilinçlendirme programları yapılmaktadır. Eğitsel faaliyetler için uzun süreli ayıklığın hedeflendiği SAMBA (Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı) uygulanmaktadır.
ÇEMATEM (Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi)	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü	18 yaş altı çocukların madde bağımlılığından kurtulmalarına yardımcı olan merkezlerdir.
Kalkınma Bakanlığı	Kalkınma Bakanlığı	- Genel anlamda çocuğa yönelik politikanın belirlenmesi - Çocukla ilgili projelerin değerlendirilmesi, - UNICEF, Birleşmiş Milletler kuruluşları, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların çalışmalarına gerek teknik destek sağlanması.
Emniyet Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı	- Suçta sürüklenen çocukların suç soruşturmasının yapılması, - Çocukların zararlı alışkanlıklardan korunması için denetimler yapılması, - Toplum Destekli Polislik Şube

		Müdürlüklerinin Kalkınma Bakanlığı desteğiyle yürüttüğü bir proje olan Çocuk ve Gençler Sosyal Koruma ve Destek Programı (ÇOGEK) kapsamında risk altındaki çocukların topluma kazandırılması amacıyla düzenlenen çeşitli faaliyetler(sportif faaliyetler, kültürel faaliyetler, İŞKUR'la ortak meslek edindirme kursları, kültürel geziler) geliştirilmesi, - Güvenli Okul / Güvenli Eğitim Projesi kapsamında çocukların şiddet, madde bağımlılığı ve diğer risklere karşı güvenli bir eğitim öğretim hayatı geçirmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılması, - Uyuşturucu ile Mücadele Şube Müdürlüklerinin riskli bölgelerde ailelere yönelik düzenlemiş olduğu eğitimler, seminerler, basılan broşürler ve afişler de çocuğa yönelik koruyucu önleyici çalışmalar yürütülmesi
ÇOGEK	Emniyet Genel Müdürlüğü	Program, çocuk ve gençlerin kişisel ve sosyal gelişimlerinin sağlanması çerçevesinde toplumsal açıdan korunmalarına ilişkin tedbirlerin yaşama geçirilmesi, bu kapsamda kendilerine sosyal ve eğitim desteği sağlanarak topluma faydalı bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmayı, kente göçle gelmiş, uyum sağlayamamış veya diğer dezavantajlı toplum kesimlerinin şehir yaşamına dâhil edilmesini ve güvenli yaşama dolaylı olarak olumsuz yönde etki eden yoksunlukları azaltmayı amaçlamaktadır
Jandarma Genel	İçişleri Bakanlığı	Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde

Komutanlığı		"Aile İçi Şiddetle Mücadele ve Çocuk Şube Müdürlüğü" kurulmuştur. 2017 yılı itibarıyla 81 ilde il jandarma komutanlıkları bünyesinde "Çocuk ve Kadın Kısım Amirlikleri" kurulmuştur. - İlçe ve Jandarma Karakol Komutanlıklarında ise "Çocuk ve Kadın Suçları İşlem Astsubayı" kadrolanmıştır. - Suçta sürüklenen ve suç mağduru çocukların topluma kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. - Çocukla ilgili işlem yapan personele yönelik yılda iki defa eğitim verilmektedir. - Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde vatani görevini yapan personele verilen eğitimde çocuk hakları eğitimi modülü yer almaktadır.
Kızılay	Kızılay	- Suriyeli çocuklar ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. - Çocuğun okula devamının sürekliliği için çalışmalar yapılmaktadır. - Akran zorbalığını önleyici eğitim ve çalıştaylar düzenlenmektedir. - Suçta sürülenmiş çocukların psiko-sosyal desteklerinin sağlanması ile ilgili devam eden proje bulunmaktadır.
Çocuk Mahkemeleri	Adalet Bakanlığı	Suçta sürüklenen çocukların yargılanması
Çocuk Eğitimevleri	Adalet Bakanlığı	Bu kurumlarda suç işledikleri zaman 12 ila 18 yaşları arasında bulunan ve cezasını çekmeye başladığında 18 yaşını doldurmayan

		hükümlü çocuklar barındırılmakta, 18 yaşını doldurup da bulundukları kurumda herhangi bir eğitim kurumuna devam eden çocukların, cezaevi idaresinin de uygun görmesi şartıyla devam ettikleri eğitim programlarını tamamlayabilmeleri açısından 21 yaşına kadar kalmalarına müsaade edilebilmektedir - Hükümlü çocukların; eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli olan çalışmalar yürütülmektedir. - Çocuk hükümlülerin bireysel özelliklerini, hayat şartlarını ve suç işleme sebeplerini belirleyerek kendilerini tanımalarına, kişiliklerini geliştirmelerine, farkındalık düzeylerini artırmalarına ve yeniden eğitilerek topluma kazandırılmalarına yardımcı olunmaktadır. - Kurumda bulunan çocuk hükümlülere sağlık hizmeti sunulmaktadır.
Barolardaki Çocuk Hakları Merkez ve Komisyonları	Baro Yönetimi	Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili hukuki ve eğitici hizmetler sunmak
Üniversitelerdeki Çocuk Merkezleri	Üniversite Yönetimi	ASUMA, İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi 9 Eylül Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi gibi...
Sivil toplum örgütleri	Sivil toplum örgütleri	TOÇEV, İMDAT, Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği gibi...

4. ÖNCELİKLİ SORUNLAR

Çocukların aslında büyüklere ait olan adalet sistemi içinde zarar görmekte ve biri çocuk olarak değil biri suçlu olarak muamele görebilmektedir. Özellikle mağdur çocuğun yargılamanın her aşamasında defalarca dinlenmesi çocukta ikincil travmalara neden olabilmektedir.

Mahkemeler suça sürüklenen çocuklar için aslında mevzuatın imkan vermesine rağmen onların çocuk olduğunu unutarak güvenlik kararı yerine uygulamada ceza kararına hükmedebilmektedir. Suça sürüklenen bir çocuğa tedbir kararı yerine ceza kararı vermeyi tercih etmek çocuğun cezaevine girmesine ve damgalanmasına neden olacaktır ki bu da çocuğun "suça sürüklenme döngüsü"ne iyice saplanması riskini de beraberinde getirebilecektir. Özellikle, yetişkinlerin yargılandığı mahkemeler karşısındakinin çocuk olduğunu unutabilmektedir. 2017 yılında yargılanan suça sürüklenen çocukların sadece %50,6'sı çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde yargılanmış, %49,4'ü ise yetişkinlerin yargılandığı mahkemelerde yargılanmıştır. Aslında bu çocukların çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemeleri dışındaki mahkemelerde yargılanmasının taşıdığı en önemli risklerdendir. 2017 yılı sonu itibarıyla 108 çocuk mahkemesi ve 18 çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmakta olup bu veriler çocuk mahkemelerinin yaygınlaştırılmasına ve çocuk adalet sisteminin iyileştirilmesi gerekliliğine olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. (Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2019).

Suça sürüklenen çocukların yaşadığı öncelikli sorunlardan bir diğeri de çocukların tutuklu oldukları süre zarfında müfredat eğitiminden yoksun kalmaları ve saliverilme sonrasında yaşlılarından geride kalmalarıdır ki bu da suça sürüklenen çocuğun yaşlıları ile arasındaki makasın açılmasına neden olmaktadır.

Ceza alan ve cezaevine giren çocukların topluma kazandırılması noktasında da eksiklikler mevcuttur. Özellikle suça sürüklenen çocuk tutukluluğu sona erip saliverildikten sora kendisini suça iten ortam ve koşullara yeniden dönüyorsa yeniden suça sürüklenebilecektir. Çocuğun topluma kazandırılması süreci çocuğun saliverildiği anda sona ermemektedir. Suça sürüklenen çocuklarla ilgili kararların denetimi, takibi ve takip sonrasında gerekli aksiyonların alınması konusunda da bazı eksiklikler mevcuttur.

Suça sürüklenmiş çocukların yargılanma ve rehabilitasyon süreçlerinin iyileştirilmesi ve ÇKK'da yer alan tedbirlerin uygulanmasındaki etkinlik ve koordinasyon ihtiyacı devam etmektedir.

Son olarak, suça sürüklenen çocuklarla ilgili söylemlerde yetişkinlere ait terimlerini kullanılması çocuklara kendisini yetişkin gibi hissettirebilmekte ve bu ifadeleri kullanan kişilerin de kanuna karşı elmiş olsalar da onların çocuk olduğu gerçeğini unutmamasına neden olabilmektedir

5. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:

Çocukların aslında büyüklere ait olan adalet sistemi içinde en az zarar göreceği bir sistem oluşturulması çocuğun yüksek yararının en temel gerekliliklerindendir. Özellikle mağdur çocuğun yargılamanın her aşamasında defalarca dinlenmesinin çocukta ikincil travmalara neden olabileceği gözetilerek çocuğun ifadesinin bir kez ve fakat etkin bir şekilde alınmasının önemini vurgulamakta fayda bulunmaktadır. Yine aynı şekilde adalet sisteminde görev yapan hakim, savcı ve diğer meslek çalışanlarının Eğitim Dairesi ve ilgili sivil toplu kuruluşlarının işbirliği ile hazırlanan hizmet içi çocuk dostu adalet eğitimleri almasının, çocuklar ile iletişim kurma konusunda uzmanlarca eğitilmiş olmasının da önemi büyüktür. Suça sürüklenen çocuklarla uzman kişilerini görüşme yapması ve ikincil travmaları önlemek adına bu görüşmelerin de mümkün olduğunca en az adette olması çocuğun yüksek yararı ilkesinin gerekliliklerindendir. Bu bağlamda Adalet Bakanlığı ile UNICEF işbirliğiyle yürütülen “Çocuklar İçin Adalet Projesi”nin çıktısı olarak 2017 yılı itibarıyla 23 il ve 26 adliyede toplam 32 adet kurulan Adli Görüşme Odası (AGO) sayısının artırılması kendisi ile adli süreçte görüşme yapılması gereken suça sürüklenen çocukların korunması için önemli bir adım olacaktır. (Cezaevleri Genel Müdürlüğü, Mağdur Dairesi Başkanlığı, 2019)

Bir kez cezaevine giren bir çocuğun topluma yeniden kazandırılmasının ne denli zor olduğu, suça sürüklenen çocuklar hakkında ceza kararına alternatif olarak tedbir kararı da verilebileceği konularında hakim ve savcıların Eğitim Dairesi ve ilgili sivil toplu kuruluşlarının işbirliği ile hazırlanan hizmet içi çocuk dostu adalet eğitimleri alması son derece önemlidir.

Suça sürüklenen çocukların tutuklu oldukları süre zarfında müfredat eğitiminden yoksun kalmalarını ve salıverilme sonrasında yaşitlarından geride kalmalarını önlemeye yönelik olarak çocuklara tutuklu kaldıkları süre zarfında müfredat eğitimi verilmesi faydalı olabilecektir.

Ceza alan ve cezaevine giren çocukların topluma kazandırılması noktasındaki eksiklikleri gidermek için projeler geliştirilmesi, suça sürüklenen çocuklarla çalışan personelin eğitilmesi, çocuklara psikososyal destek verilmesi ve en önemlisi çocuğun cezaevinden çıktıktan sonra onu suça sürükleyen ortama gönderilmemesi önemlidir. Yoksa aynı ortam ve nedenler çocuğu yine suça sürükleyebilecektir. Bu itibarla, suça sürüklenen çocuklara salıverme sürecinden sonraki süreç için sosyal hizmet danışmanı atanması ve çocuğun topluma

kazandırılmasının önem verilmesi faydalı olabilecektir. Yine bu çocukları sanatsal ve sportif faaliyetlere yönlendirilmesi de onları suçtan uzaklaştıracak ve onlara farklı yaşam enerjileri aşılayabilecek konulardan olabilecektir. Çocukların korunmasına yönelik denetimler artırılmalı, çocukların suça sürüklenmesini önlemek, suça sürüklenen çocukları suçtan ve zararlı alışkanlıklardan uzak tutup gerekli önlemleri almak, soruşturmaların niteliğini ve çalışmaların sağlıklı yürütülebilmesini sağlamak için Çocuk Şube Müdürlüğü başta olmak üzere ilgili emniyet birimlerine eğitim verilmesi de önemlidir.

Çocuk hakkında verilen kararın sonuçları daima izlenmeli ve bu karar ile amaca ulaşılamadığının fark edilmesi hâlinde, uygun başkaca tedbirlerin denenmesi yoluna başvurulabilmelidir. Bu nedenle çocuk hakkında karar veren mahkemenin, çocuk hakkında verilen kararları izleme ve gerektiğinde değiştirme veya sonlandırma yetkisine sahip olması gerekmektedir. Denetimli serbestlik altında bulunan çocuklara yönelik sunulan hizmetlerin, çocuğun temel ihtiyaçlarının ve toplumla bütünleşmesinin odak alındığı ayrı bir yapılanma ile gerçekleştirilmesine yönelik hazırlık çalışmaları yapılmasında fayda olacaktır.

Suçta sürüklenmiş çocukların yargılanma ve rehabilitasyon süreçlerinin iyileştirilmesi ve ÇKK'da yer alan tedbirlerin uygulanmasındaki etkinlik ve koordinasyon ihtiyacı ile ilgili olarak, çocuk koruma sisteminin, koruyucu ve önleyici müdahale özelliği güçlendirilmeli, çocukların mağdur olmadan gerekli destek hizmetlerine ulaşmasını sağlayan bir yapıya kavuşturulması sağlanmalı ve hizmet sunan kuruluşların kapasiteleri geliştirilerek aralarındaki işbirliği ve eşgüdümün güçlendirilmelidir. (Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2019)

Suçta sürüklenen çocukların yetişkinlerin yargılandığı mahkemeler yerine çocuk mahkemelerinde yargılanması ve bunun için de çocuk mahkemesi ve çocuk ağır ceza mahkemesi sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca, tutuklu çocukların yetişkinlerden ayrı ortamlarda kalmalarını sağlamaya yönelik çalışmalara da hız verilmesi önemlidir.

Son olarak, suça sürüklenen çocuklarla ilgili söylemlerde yetişkinlere ait terimlerini kullanılması çocuklara kendisini yetişkin gibi hissettirebilmekte ve bu ifadeleri kullanan kişilerin de kanuna karşı elmiş olsalar da onların çocuk olduğu gerçeğini unutmamasına neden olabilmektedir. Bu yüzden nasıl ki artık "suçlu çocuk" değil de "suça sürüklenen çocuk" terimi kullanılıyorsa suça sürüklenen çocuklar için çocuk dostu bir terminoloji kullanılmasında fayda olacaktır. Örneğin, "ifade almak" yerine "görüşme yapmak", "ıslah evi" yerine "eğitim evi" gibi daha çocuk dostu ifadeler kullanmak ile başlanabilir. Suça sürüklenen çocuklar için çocuk dostu bir sözlük oluşturulması da önerilerimiz arasındadır.

REFERANSLAR:

1. Polat, O. (2018). ("Polat, 2018"). Kriminoloj ve Kriminalistik Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar, Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.
2. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu. Resmi Gazete: 15.07.2005 – 25876.
3. Unicef Montenegro Raporu (2007). Suça Sürüklenen Çocukların Hakları. Unicef-Montenegro Adalat Bakanlığı Çocuk Adaleti Reformu Komisyonu Raporu.
4. Polat, O., Reva,Z. (2018). Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuk Tanımı ve Karşılaştırmalı Hukuk Çerçevesinde İncelenmesi. Adalet Dergisi, 61. Sayı, Eylül 2018. s.169-189.
5. Adalet Bakanlığı (2017). Adli İstatistikler, 2017. Eylül 2018'de yayınlanmıştır.
6. TÜİK (2017). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2017. 1 Ağustos 2018'de yayınlanmıştır.
7. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri İstatistikleri, 2017.
8. Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı (2019). http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2019_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf (Erişim tarihi: 01.04.2019).
9. Cezaevleri Genel Müdürlüğü, Mağdur Dairesi Başkanlığı, 2019. <http://www.magdur.adalet.gov.tr/ago-nedir-01587> (Erişim tarihi: 01.04.2019).

SONUÇ

Türkiye’de bugüne kadar bir çocuk politikası oluşturamamış olmanın sıkıntılarını yaşamaktadır. Toplumda özellikle son 20 yılda çocuğa yönelik şiddet konusunda farkındalığın artması gibi olumlu olaylardan bahsetmek mümkündür. Ama bunu yanında da çocuğa yönelik fiziksel ve özellikle de cinsel şiddet olgularında artış olması da olumsuz boyutlar arasındadır. Sokak çocukları komisyonu kurulması, çalışan çocuklar konusunda yasa çalışmalarının yürütülmesi gibi olumlu olayların sadece dönemsel olarak kişisel gayretlerle sürdürüldüğünü ve sürekli kılınmadığı gözlenmektedir. Bugün risk altındaki çocuklar açısından istismara maruz kalmış çocuklarla başlayan zincir eğitim dışında kalmış çocuklar ,sokakta yaşayan ve çalışan çocuklardan suça itilen çocuklara ve savaş koşullarındaki çocuklardan afet çocuklarına kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır.

Bunun için yapılması gereken şeylerin başında 1989’dan beri imza koymuş olduğumuz çocuk hakları sözleşmesinin toplum tarafından öğrenilmesini ve yasaların uyum yasalarıyla düzenlenmesini sağlamak ve konu hakkında yapılacak çalışmaların sürdürülebilirlik boyutunda bir çocuk politikası başlığında stratejik planlamasının yapılarak uygulanmasıdır. Bunun da en büyük paydaşlardan birisi de sivil toplum kuruluşlarıdır.